

Valorizacija i revitalizacija industrijske baštine u Sisku

Medvidović, Davor

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:300628>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Davor Medvidović

Valorizacija i revitalizacija industrijske baštine u Sisku

Diplomski rad

**Zagreb
2021.**

Davor Medvidović

Valorizacija i revitalizacija industrijske baštine u Sisku

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

Zagreb

2021.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: Baština i turizam* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Vedrana Prelogovića

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Valorizacija i revitalizacija industrijske baštine u Sisku

Davor Medvidović

Izvadak: Grad Sisak nekadašnje jako industrijsko središte Republike Hrvatske, je kao i svi gradovi tijekom svoje povijesti imao svoje uspone i padove. Industrija se značajnije počela razvijati sredinom 19. stoljeća, da bi svoj vrhunac doživjela krajem 20. stoljeća točnije početkom 1990- tih godina. Velika industrijska poduzeća su prestajala sa radom ili su radila u smanjenim kapacitetima. Postavljaju se pitanja: Što s tim tvornicama? Da li krenuti u obnovu proizvodnje ili u prenamjenu u turističke svrhe? Kroz rad se nastoji prikazati grad Sisak kao grad bogate industrijske baštine koju treba revitalizirati i valorizirati, te način na koji bi industrijska baština dobila potpuno novu svrhu od koje bi korist imala lokalna zajednica kao i Republika Hrvatska.

49 stranica, 2 grafičkih priloga, 3 tablice, 14 bibliografskih referenci; 14 izvora, izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: inustrijalizacija, valorizacija, revitalizacija, industrijska baština

Voditelj: doc. dr. sc. Vedran Prelogović

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Vedran Prelogović
izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 13. 2. 2020.

Rad prihvaćen: 11. 2. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Valorization and Revitalization of Industrial Heritage in Sisak

Davor Medvidović

Abstract: The city of Sisak, once a strong industrial center of the Republic of Croatia, has, like all cities, had its ups and downs throughout its history. The industry began to develop significantly in the middle of the 19th century, only to reach its peak at the end of the 20th century, more precisely in the early 1990s. Large industrial enterprises ceased to operate or operated at reduced capacity. The questions are: What about these companies? Should we start with the renewal of production or conversion for tourist purposes? The paper seeks to present the city of Sisak as a city of rich industrial heritage that needs to be revitalized and valorized, and the way in which industrial heritage would get a completely new purpose that would benefit the local community and the Republic of Croatia.

49 pages, 2 figures, 3 tables, 14 references; 14 other references, original in Croatian

Keywords: valorization, revitalization, industrialization, industrial heritage

Supervisor: PhD, Assistant Professor Vedran Prelogović

Reviewers: Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor
Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor
Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 13/02/2020

Thesis accepted: 11/02/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet istraživanja	2
1.2. Cilj istraživanja i hipoteze	2
1.3. Metodologija i izvori podataka	3
1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature	3
1.5. Geografski i prometni položaj grada Siska	5
2. Povijest grada Siska i početci industrije u gradu Sisku	7
3. Demografski razvoj Siska od 1857. – 2011.....	10
4. Regulacijski planovi grada Siska	12
4.1. Fistrovićev plan	12
4.2. Plan Lavoslava Hanzlowskog.....	13
5. Razvoj industrije grada Siska u 19. i 20. stoljeću.....	14
5.1. Ciglane	14
5.2. Sisačka pivovara.....	14
5.3. Žitni magazin.....	16
5.4. Holandska kuća	16
5.5. Tvornica finih koža „Siscia“	16
5.6. Gradska klaonica	16
5.7. Tvornica cipela „Kupa“	16
5.8. Tvornica šešira Galdovo	17
5.9. Pilana Drach u Capragu	17
5.10. Industrijsko poduzeće Mijo Popović	17
5.11. Tvornica alkoholnih pića Petra Teslića - Segestica.....	17
5.12. Staklana	19
5.13. Jodno lječilište	19
5.14. Tvornica sumporne kiseline i galice.....	20
5.15. Tvornica tanina	20
5.17. Talionica Caprag – Željezara Sisak.....	21
6. Razvoj prometne i građevinske infrastrukture	22

6.1. Lučka postrojenja	22
6.2. Željeznički most.....	22
6.3. Stari most.....	23
6.4. Gradska munjara	24
6.5. Parno kupalište u Vrbini.....	25
6.6. Željeznički kolodvori.....	25
6.7. Vodotoranj.....	25
6.8. Domobranska vojarna.....	26
6.9. Radnička naselja Drach i „ Eugen Kvaternik“	27
7. Industrijski razvoj od 1945. do 1991.....	28
8. Industrijski razvoj od 1991. do danas	30
9. Valorizacija i revitalizacija industrijske baštine	32
10. Potencijali za revitalizaciju industrijske baštine	37
11. Holandska kuća- kao pozitivan primjer valorizacije industrijske baštine	40
12. Kulturne manifestacije kao element valorizacije industrijske baštine	42
12.1. Dani industrijske baštine Sisak i festival piva	42
12.2. Festival Željezara	43
13. Turizam u gradu Sisku temeljen na razvoju industrijske baštine – SWOT analiza ..	44
14. ZAKLJUČAK.....	47
LITERATURA	48
Izvori	49
Popis slika i tablica.....	VIII

1. UVOD

Grad Sisak zbog svog prirodnog i geografskog položaja od davnina bio je područje koje su naseljavali razni narodi, i za njega se borili. Grad izuzetno bogate povijesti i kulturnoga nasljeđa. Kako se razvijao grad tako se uporedo razvijala i industrija. Prva industrija koja se razvila na području grada Siska je bila trgovina, iz razloga jer se grad nalazi na dvije plovne rijeke Savi i Kupi. Za vrijeme Rimljana kada su zabilježeni trgovački putevi postojao je plovni put Kupom između Siska i Karlovca. Potome za vrijeme drugih vladara trgovina je činila osnovu razvoja grada. Prvi industrijski objekti bila su žitna skladišta koja su bila temelj napretka grada. Njihov značajniji razvoj počinje u 19. stoljeću. U to vrijeme grad je bio podijeljen na dva grada Vojni i Civilni Sisak. Civilini se nalazio pod upravom Kaptola dok je Vojni bio pod izravnom vojnom upravom. Prvi značajniji industrijski objekt koji je napravljen u gradu Sisku bila je pivovara Čeha Novaka 1855. godine. Nakon pivovare u gradu počinju s radom pilane i ciglane. Industrija je bila smještena u samome gradu, ali i u okolici. Potome poslije završetka I. svjetskog rata u gradu dolazi do razvoja teške industrije. Tada su postavljeni temelji za industriju koja dijelom i danas postoji. Najznačajniji industrijalci ovoga razdoblja, a i u povijesti grada Siska su Petar Teslić i Mijo Popović. Petar Teslić gradi tvornički kompleks u sklopu kojeg je djelovala Tvornica Alkoholnih pića, kasnije nazvana Segestica. Također pokreće i Jodno lječilište i Staklanu. Mijo Popović pokreće Ciglanu a nakon toga i prvi mlin u gradu Sisku. Također bitno je napomenuti da pored ovih industrija u gradu se razvijaju kožna, tekstilna, drvena, kemijska, prehrambena, i druge industrije. Bitan faktor u razvoju industrije predstavlja izgradnja mostova kao i širenje mreža željezničkih puteva kao i korištenje plovnih puteva. Jedno od najznačajnijih poduzeća za prijevoz putnika koje se pojavljuje je i Dunavski Loyd koji prevozi putnike i robu. Grad dobija i prvu elektranu s istosmjernom strujom. Tijekom novog velikog sukoba II. svjetskog rata industrijske aktivnosti prestaju, i započinju iza 1945. godine kada kreće obnova i pokretanje novih industrija. Industrijski razvoj grad bilježi sve do početka Domovinskoga rata kada započinje period gospodarskog stagniranja i propadanja nekih od industrija. Ostaju pitanja što sa industrijskim objektima od kojih su neki pod zaštitom države, i kom smjeru treba ići razvoj grada Siska ?

1. 1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je valorizacija i revitalizacija industrijske baštine grada Siska. U načelu kako postojeće industrijske komplekse koji su većinom napušteni prenamjeniti. Veći broj industrijskih objekata koji će biti spomenuti u radu trenutačno je napušten i propada. Fokus rada stavljen je na to kako od postojećih objekata prenamjenom ostvariti koristi za širu društvenu zajednicu. Koristi od prenamjene objekata bile bi višestruke. U prvom redu grad bi se ponovno razvio, ali ovoga puta u turističkome smislu, za razliku sredine 20. stoljeća kada se fokus razvoja temeljio na razvoju teške i kemijske industrije.

1.2. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj istraživanja je analizirati dosadašnji industrijski razvoj grada Siska, kao i transformaciju grada Siska iz grada poznatoga po razvoju teških industrija u grad u kojemu će turizam predstavljati fokus novog razvoja grada. Proces transformacije je dugotrajan i sa sobom nosi određene posljedice u prvom redu ekonomske. Utjecaja na fizionomiju grada neće biti u velikoj mjeri. Transformacijom grada Siska iz centra teške industrije u smjeru razvoja turizma, industrija neće u potpunosti nestati, ali će broj zaposlenih u tercijarnom sektoru rasti, a opadati u sekundarnom sektoru.

H1: Jesu li teška i kemijska industrija još uvijek glavni faktori ekonomskog razvoja grada Siska ?

H2: Da li je većina industrijskih postrojenja prenamjenjena u druge svrhe ?

H3: Da li jačanje uloge turističke zajednice zajedno sa razvojem turizma na bazi industrijske baštine će biti jedan od faktora budućeg ekonomskog razvoja grada ?

1.3. Metodologija i izvori podataka

Za potrebe izrade ovoga rada korišten je ESRI-ev program ArcGIS koji je služio za izradu karata, u svrhu boljeg prikaza razmještaja industrije na području grada Siska. Za tablični prikaz podataka korišteni su programi Microsoft Excel i Office. Istraživanje se u većem dijelu temeljilo na sekundarnim podacima prikupljenim u Gradskom muzeju Sisak, Državnom arhivu u Sisku, Holandskoj kući – centru industrijske baštine grada Siska. Također pored navedenih ustanova korišteni su i podaci prikupljeni u Središnjoj Geografskoj knjižnici na Geografskom odsjeku. Također dobar dio podataka prikupljen je iz članaka koji su dostupni na internetu. Za potrebe rada vršeno je i terensko istraživanje gdje su posjećivani pomenuti industrijski objekti u gradu Sisku. Također korišteni su i podaci iz Registra kulturnih dobara. Provedeno je i terensko istraživanje gdje su pronađeni industrijski objekti u gradu Sisku, od kojih određeni dio objekata ne postoji, ali je pronađen na temeljima opisa iz članaka i knjiga vezanih za tematiku industrijske baštine i industrijskog razvoja.

1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature

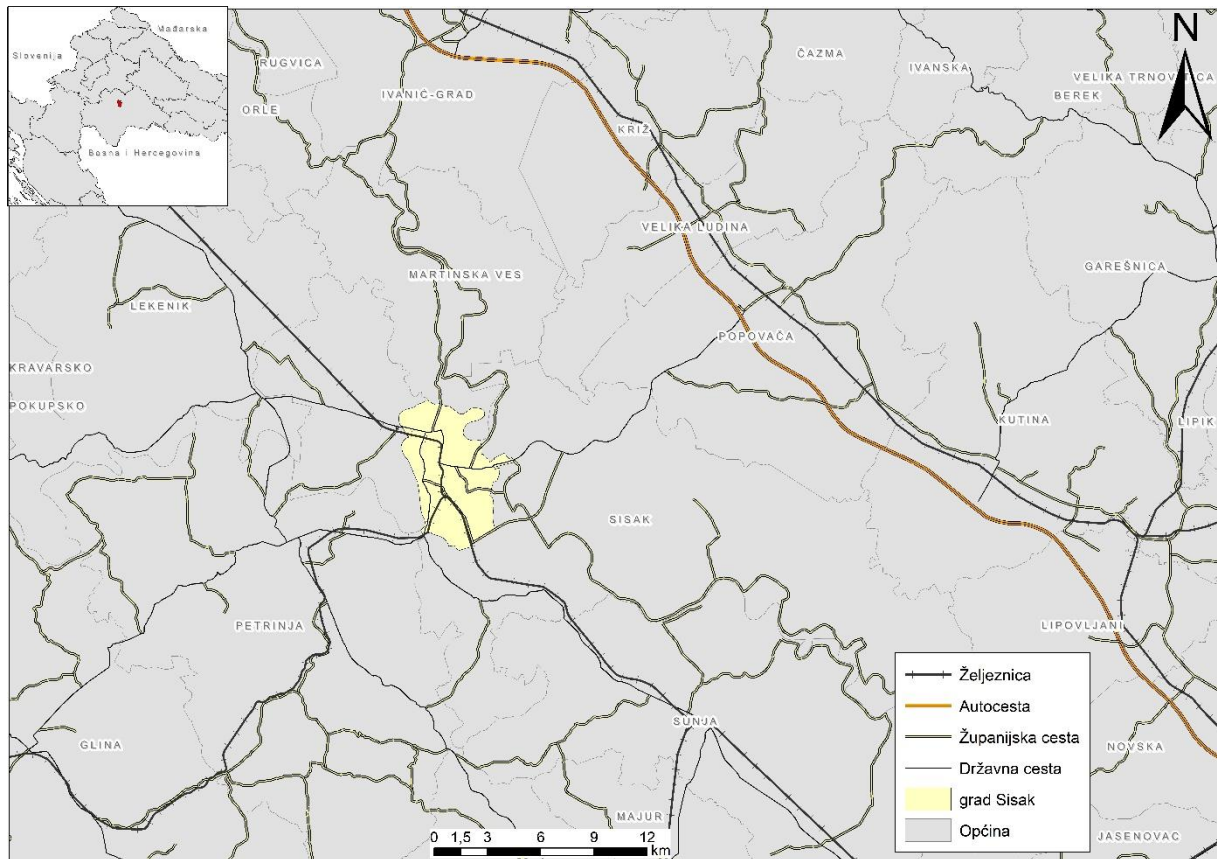
Radova na temu Valorizacije i Revitalizacije industrijske baštine je vrlo malo. Svi radovi vezani su uglavnom uz razvoj industrije do zaštite industrijske baštine. O valorizaciji i revitalizaciji spominje se tek poneka riječ.

Industrija je bila u posljednjih 50 godina predmetom brojnih istraživanja, kako stranih tako i domaćih autora. Istraživanja koja su radili Hrvatski autori su fokusirana u velikoj mjeri na sam razvoj industrije gdje se pratio razvoj od samih početaka. Najačešće Sisak je spominjan kao centar teške i kemijske industrije i radovi su vezani uz velike industrijske komplekse koji su se razvili nakon II. Svjetskog rata. Prvi značajniji rad u kojem se spominje industrijski razvoj Siska nastao je 1955. pod nazivom Industrija nafte u Jugoslaviji kojega je napisao Horvat Branko sa ekonomskog instituta u Zagrebu. U njemu se spominje razvoj naftne industrije u Republici Hrvatskoj, od samih početaka i otkrića prvih naftnih bušotina na području Međimurja, do razvoja rafinerija nafte u Sisku i Rijeci. Akademik Dragutin Feletar 1978. spominje u svom djelu pod nazivom „Šest desetljeća razvoja OUR-a Segestica Sisak, sam razvoj industrije alkohola koja se počela razvijati nakon I. svjetskog rata. Profesor Zdenko Braičić u svom djelu „Sisak grad uspona i padova iz 2005. godine, bavi se industrijskim razvojem grada Siska od svojih početaka u 19. stoljeću pa sve do današnjega vremena kada je industrija u velikoj mjeri doživjela svoj veliki pad. Profesor Zdenko Braičić u suradnji sa profesoricom Jelenom Lončar sa Geografskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu godine 2012. izdaje Izvorni znanstveni rad pod nazivom „Međuovisnost industrijalizacije i nekih oblika socijalne mobilnosti stanovništva u

sislačkom i petrinjskom kraju“. U radu se analiziraju odabrani oblici socijalne mobilnosti stanovništva sislačkog i petrinjskog kraja između 1961. i 2001. godine. U radu se obrađuju teme: industrijska zaposlenost, deagrarizacija i razina obrazovanosti stanovništva. Pored navedenih radova, profesor Braičić izdaje Pregledni rad pod nazivom „Industrijske tvrtke u prostorno ekonomskoj strukturi Banovine (Banije)“ (2011.). Rad sadrži prikaz tvrtki u prerađivačkoj industriji na području Banovine (Banije). Naglasak u radu je stavljen na prostornom rasporedu i granskoj strukturi industrije, veličinom tvrtki, brojem zaposlenih.

Radova na temu industrijske baštine je relativno malo. Važno je spomenuti sažetak sa V međunarodne konferencije o industrijskoj baštini održanoj u Rijeci 2012. godine. Rad nije recenziran niti objavljen, a sadrži sažetke sa skupa koje je napisao profesor Čakširan Vlatko. U sažetcima se spominje što sve sadržava industrijska baština, od industrijskih objekata, industrijskih krajolika, radničkih i stambenih naselja i industrijskih postrojenja. Također u radu se spominju i početci razvoja industrije u gradu Sisku, koja se počinje razvijati na desnoj obali rijeke Kupe. Potome se prati i disperzija industrije na druge dijelove grada Siska tijekom vremena. Profesorica Ivana Miletić Čakširan konkretno se fokusira na zaštitu industrijske baštine, u radu pod naslovom Zaštita industrijske baštine Segestica, Munjara i Stari most (2012.).

1.5. Geografski i prometni položaj grada Siska

Sl 1. Geografski i prometni položaj grada Siska

Izvor: Izradio autor

Grad Sisak nalazi se na jugozapadnom dijelu Panonske nizine, na mjestu gdje se rijeka Kupa ulijeva u rijeku Savu, te u blizini ušća Odre u Savu. Budući da područje grada Siska izlazi na 3 rijeke koje su od izuzetnog značaja, omogućilo je samome gradu izvanredan strateški položaj. Smješten je na $45^{\circ} 29'$ sjeverne geografske širine i $16^{\circ} 20'$ istočne geografske dužine. S istoka je omeđen Posavinom, na zapadu podbrđem Banije. Važno je istaći da je Sisak poveznica između panonsko-posavske nizine s krškim dinarskim prostorom. Također Sisačka Posavina i Banija imaju izvanrednu važnost geografskog položaja, jer povezuju grad Zagreb sa Pokupljem i susjednom Bosnom i Hercegovinom. Predstavlja i jedno od najvažnijih riječnih prometnih čvorišta u Republici Hrvatskoj, jer izlazi na tri rijeke¹ od kojih je Kupa djelomično plovna dok rijeka Sava je plovna od grada Siska. Povezan je sa glavnim gradom Zagrebom regionalnom cestom do Letovanića, a od Letovanića modernom autocestom². (Atlas Hrvatske 2003.)

¹ Tri rijeke Sava, Kupa, Odra

² Moderna cesta označava autocestu Zagreb- Sisak koja je izgrađena

Ne izlazak na autocestu grada Siska u cjelosti predstavlja jedan od problema daljnjega gospodarskog razvitka. Grad je povezan i željeznicom s glavnim gradom kako industrijskim kolosjecima tako i putničkim.

Površina grada iznosi 422,75 km², na čijem je širem području prema zadnjem popisu stanovništva 2011. godine živjelo 47 768 stanovnika, a na užem 33 322 stanovnika. Gustoća naseljenosti iznosi 113 stanovnika po km². Naseljena mjesta na području Siska čini 35 naselja, to su: Greda, Sela, Stupno, Odra Sisačka, Žabno, Jazvenik, Vurot, Stara Drenčina, Sisak, Palenjak, Hrastelnica, Novo Selo Palanječko, Budaševac, Topolovac, Veliko Svinjičko, Staro i Novo Pračno, Crnac, Prelošćica, Lukavec Posavski, Gušće, Čigoč, Kratečko, Mužilovičica, Suvoj, Lonja, Novo Selo, Gornje i Donje Komarevo, Blinjski Kut, Klobučak, Madžari, Letovanci, Staro selo i Bukovsko. (Crkvenčić,1974.)

Grad Sisak je i važan regionalni centar jer povezuje prostor sisačke Posavine, Banija³ i Moslavine. Sjedište je Sisačko – moslovačke županije. Također dio je i šire zagrebačke makroregije.

---

³ Pored naziva Banija koristi se i naziv Banovina u spisima, oba naziva su prema mišljenju hrvatskih jezikoslovaca točna

2. Povijest grada Siska i početci industrije u gradu Sisku

Prema pronađenim spisima grad Sisak spada među najstarija naselja u Europi. Naseljen je u kontinuitetu gotovo 2000. godina. Kroz povijest mijenjao je imena kako ga je koji narod naseljavao i osvajajao, pa se tako zvao: Segesta, Segestica u pred rimskom razdoblju, Siscia u vrijeme Rimskog carstva, potom Siscium u ranom srednjem vijeku, Sissek, Sziszek, Sciteck, Zysek, Sziscium, Scyzyc, Zitech, Scyteck, Sziszak, pa sve do današnjega hrvatskoga naziva Sisak. Već od samih početaka stvaranja Sisak postaje značajno mjesto u životu regije i država u kojima se nalazio kroz povijest. U 4. stoljeću prije Krista područje Siska naseljavala su Ilirska plemena, a povremeno su provaljivali i Kelti. Rimljani su u više navrata pokušavali osvojiti Sisak no bez većih uspjeha sve dok to nije uspjelo caru Oktavijanu 35. godine pr. Kr. Nakon osvajanja Rimljani mjesto nadograđuju i podižu mu značaj, od mjesta gdje su najprije sagradili logor do grada s jakim prometnim, upravnim i vojnim funkcijama. Također razvija se trgovina i obrt, a na koncu se u gradu otvara i kovnica novca. Novac koji je rađen u Sisku nije bio samo u uporabi u Sisku već i diljem Rimskoga carstva i zahvaljujući tomu Sisak je postao poznat. Poznato je još i da se u vrijeme Rimskoga carstva rijeka Kupa na koju se oslanja grad Sisak bila plovna od Karlovca do Siska, te se ovim plovnim putem odvijala trgovina između ova dva mjesta. Raspadom Rimskoga Carstva ne postoji mnogo podataka o Sisku sve do razdoblja od 819. – 922. godine kada knez Ljudevit panonski odabire Sisak kao sjedište iz kojega pokreće vojni otpor prema Francima. O značaju Siska govori i to da je bio i značajan kao biskupsko sjedište sve do 10. stoljeća kada se osniva Zagrebačka biskupija točnije 1094. godine i prelazi pod vlasništvo zagrebačkoga biskupa. U vlasništvu biskupa ostaje sve do 1215. kada prelazi u vlasništvo Kaptola. Za vrijeme vladavine kralja Bele IV. Sisak dobija gradsku upravu koja se kasnije razvija u Sisačku županiju u čiji sastav ulaze i okolna sela. Svake godine se bira župan od strane Kapola na blagdan svetog Lovre. (Slukan-Altić,2003.)

Sisak se potome spominje u vrijeme bojeva sa Turcima. U svrhu odbrane od agresije Osmanskog carstva izgrađena je i tvrđava 1544. godine. Samu slavu će doživjeti nakon pobjede nad Turcima 1593. godine koja je inače bila treća opsada. Ovo je bio prvi veći poraz Osmanskog carstva nakon više stoljeća nepobjedivosti. Nakon što su Turci napustili naše krajeve na području Siska počinje se opet razvijati trgovina, koja je prekinula dugogodišnju stagnaciju razvoja grada. Budući da se nalazi na izrazito povoljnom geografsko prometnom položaju i da izlazi na rijeke Odru, Savu i Kupu koje su plovne omogućilo je da se razvije trgovina kao i brži prijenos robe i prijevoz ljudi rijekama. (Slukan- Altić,2003.)

Rijeka Kupa dijeli grad na dva dijela koji su imali različite uprave tijekom 18. i 19. stoljeća. Pomenute obale su bile slabo povezane što je značilo period nove stagnacije grada. Na lijevoj obali nalazio se tzv. Civilni Sisak koji je bio pod upravom Kaptola, dok se na desnoj strani nalazio tzv. Vojni Sisak pod upravom Banske Krajine. U tom periodu rijeke su značile život za grad pogotovo Kupa, jer su obje strane ovisile o rijeci koja ih je više razdvajala nego spajala. Tip gradnje bio je tradicionalni posavski male drvene kućice s blatnjavim uličicama. Stanovništvo budući da je bilo uz rijeku počinje se značajnije baviti ribarenjem. U ovome razdoblju u gradu Sisku se nisu gradili značajni objekti osim objekata tzv. duhovne namjene i pokoja zgrada javne uprave. Stambena zidana gradnja je započela tek kasnije u 19. stoljeću kada je Kaptol odlučio da Sisak petvori trgovačko središte dajući mu status slobodnog trgovišta. Točan datum proglašenja slobodnog trgovišta bio je 29.10.1838. godine. (Slukan -Altić 2003.)

Prvi urbanistiški planovi za razvoj grada Siska urađeni su 1829. godine, a najzaslužniji za njih bio je arhitekt Ivan Fistrović. Grada Sisak je nastao na razrušenim temeljima antičke civilizacije, te je u svom središtu zadržao sustav četverokutne parcelacije, poštivajući raster antičkog naselja. Uz samu rijeku Kupu koja je desetljećima bila ishod razvoja grada počinju se jedan za drugim graditi žitni magazini, koji gradu Sisku daju prepoznatljivo obilježje. Nakon što su građeni magazini počinje se sa gradnjom svratišta, koja postaju centar svih zbivanja u gradu. Budući da se nisu gradili objekti za kulturnu svrhu u tome je važnost svratišta i veća. U svratištima se održavaju prve kazališne predstave, koncerti i balovi. Prva predstava odigrana je u zgradi Veliki Kaptol 1839. godine, djelo autora Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Juran i Sofija⁴ ili Turci pod Siskom. Važno je istaći da je ovo prva kazališna drama koja je bila napisana štokavštinom. Od toga vremena kultura doživljava procvat te se osnivaju mnoga kulturna društva, te razna sportstka društva koja imaju svrhu okupljanje stanovništva grada Siska. Gradnjom žitnih magazina, počinje i era razvoja trgovine. Trgovci su počeli polako preuzimati vodeću ulogu u svim sferama života od političkog, društvenog i gospodarskog života. No unatoč ubrzanom razvoju grada pojavljuju se i problemi, u prvom redu problem premošćivanja rijeke Kupe. Prvi most bio je izgrađen od drveta 1862. dok je prvi zidani most izgrađen zbog dotrajalosti drvenoga mosta izgrađen tek 1934. godine. U to doba je tehnikama građenja dominirao beton, no unatoč tomu vlasti grada Siska su se odlučile da izgrade zidani most od opeke i kamena. Zidani most postaje s vremenom jedan od prepoznatljivijih simbola grada Siska. (Slukan – Altić 2003.)

---

⁴ Prva profesionalna drama izvedena na Hrvatskom narodnom jeziku

Jedna od najznačajnijih godina za razvoj grada predstavlja godina 1874. kada dolazi do ujedinjena Vojnog i Civilnog Siska. Grad je dobio status slobodnoga kraljevskog grada kakav su imali rijetki gradovi na području tadašnje Austro Ugarske. Prvi gradonačelnik postao je ugledni trgovac Franjo Lovrić, koji se načelu grada nalazio 25 godina. Važno je istaći da se tijekom vladanja gradonačelnika Lovrića grad razvio iz trgovačko obrtničkog u urbanu sredinu modernog izgleda. Ostatci i konture grada kakvim ga je razvio tadašnji gradonačelnik vidljive su i danas. Važan događaj za sam razvoj grada također predstavlja i izgradnja pruge između Siska i Zidanog Mosta 1862. godine, te uz prethodno razvijeni vodeni promet daje jači zamah razvoju grada Siska u trgovačkom smislu. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće počinje izgradnja i prvih većih industrijskih postrojenja o kojima će biti riječi u daljnjem radu. Početkom 20 stoljeća dolazi do postupnog slabljenja razvoja trgovine budući da su tadašnje Ugarske vlasti grad Sisak držale van glavnih linija prometovanja vlakova. No naravno ovo nije značilo i kraj gospodarskog razvitka Siska, nego je označilo pojačani razvoj industrije. Značajniji razvoj industrije desio se između dva velika rata. Kao i u drugim gradovima posebice Zapadno Europskim industrija se seli van grada, i stvaraju se takozvana industrijska predgrađa. Uporedo s razvojem industrije razvija se i moderna stambena gradnja. (Slukan-Altić 2003.)

Budući da niti jedan grad u Europi veliki ratovi I. i II. svjetski nisu zaobišli ni grad Sisak koji je pretrpio velika oštećenja. U oba rata uništena je industrija u gradu Sisku, Ali je nakon ratova idnustrija obnavljana te je ponovno činila okosnicu razvoja grada.

3. Demografski razvoj Siska od 1857. – 2011.

Zajedno sa gospodarskim rastom, grad Sisak rastao je i demografski. U samim počecima industrijalizacije grada Siska s početkom 19. stoljeća nakon dugog perioda stagnacije, broj stanovnika se uvećavao, dijelom kroz naseljavanja, dijelom kroz povećanu životnu dob stanovništva, a napose i povećanim natalitetom. Tako već od prvih službenih popisa sredinom 19. stoljeća (1857. godine) na području oba dijela tada podijeljenog grada Civilnog i Vojnog Siska živjelo je 15.738 stanovnika. Sljedeći popis uslijedio je 1869. godine na kojemu je zabilježen porast broja stanovnika 18.669. Rast broja stanovnika zabilježen je i na popisu iz 1880. godine (20.433). Pojačan industrijski razvoj početkom 20. stoljeća donosi pozitivne demografske trendove, pa je tako prema popisu iz 1900. godine zabilježeno 24.277 stanovnika. Na sljedećim popisima iz 1910. (26.014) i 1921. (26.234) zabilježeni su blagi porasti stanovništva. Posljednji popis prije početka 2. svjetskog rata iz 1931. zabilježeno je (28.779) stanovnika. (DZS)

Prvi službeni popis u novoj državi tada Federativnoj narodnoj republici Jugoslaviji (FNRJ) održan je 1948. godine, nakon 17 godina, te je zabilježeno 28.893 stanovnika. Krajem 40.-tih godina 20. stoljeća i početkom 50.-tih uslijedila je i gospodarska obnova grada. Već na popisu stanovništva iz 1953. zabilježen je rast kada je na prostoru koji je pripadao gradu Sisku zabilježeno 34.776 stanovnika. Najveći gospodarski demografski rast grada Siska dogodio se 60.-tih i 70.-tih godina kada je grad postao značajno industrijsko središte u državi. Prema podacima na popisu iz 1961. zabilježeno je 43.382 stanovnika, a prema popisu iz 1971. godine 55.095 stanovnika. Porast od preko 20.000 stanovnika u 20. godina rezultat je intenzivne industrijalizacije kada su prošireni i povećani kapaciteti sisačke rafinerije tada u vlasništvu INE i Željezare, Tvornice vinskih kiselina i modre galice Radonja kasnije nazvane Herbos. Pored navedenih tvornica razvijala se industrija alkohola Segestica. Početkom 1980. tih godina grad zahvaća usporeni industrijski razvoj u kojem se našla i cijela država tada Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). Na popisu iz 1981. zabilježeno je 59.812 stanovnika. Posljednji popis u SFRJ načinjen je 1991. godine kada je na području koje je obuhvaćao grad Sisak zabilježeno 61.413 stanovnika. Nakon toga uslijedio je period Domovinskog rata u kojemu se s osamostaljenjem Republike Hrvatske započelo s gospodarskom tranzicijom i pretvorbom. U periodu rata područje grada doživjelo je transformaciju, određeni broj stanovnika napustio je grad, a dio se naselio u njega. Na prvom poslije ratnom popisu iz 2001. zabilježeno je 60.291 stanovnika. (DZS)

Na posljednjem popisu iz 2011. popisano je 60.843 stanovnika što predstavlja blagi porast u odnosu na popis prije. Međutim stvarno stanje broja stanovnika 2020. godine je znatno drugačije nego što govori popis iz 2011. te se pretpostavlja da će na narednom popisu 2021. na području koje obuhvaća grad Sisak biti zabilježeno znatno manje stanovnika. (DZS)

Tab. 1. Kretanje broja stanovnika od 1857. – 2011.

Godina popisa	Broj stanovnika
1857.	15.738
1869.	18.669
1880.	20.433
1890.	22.829
1900.	24.277
1910.	26.014
1921.	26.234
1931.	28.779
1948.	28.893
1953.	34.776
1961.	43.382
1971.	56.095
1981.	59.812
1991.	61.413
2001.	60.291
2011.	60.843

Izvor: izradio autor uporabom podataka sa web stranice www.dzs.hr (državni zavod za statistiku)

4. Regulacijski planovi grada Siska

Intenzivniji razvoj grad Sisak zahvaća u 19. stoljeću, kao i u 20. stoljeću što ga čini prepoznatljivim u Republici Hrvatskoj, a i u Europi. Najznačajnija dva regulacijska plana o razvoju grada Siska su plan geometra Ivana Fistrovića plan iz 19. stoljeća kao i plan inženjera Lavoslava Hanzlowskog s početka 20. stoljeća. (GUP. 2002.)

4.1. Fistrovićev plan

Intenzivniji gospodarski razvoj grada Siska započeo je u 19. stoljeću, u kojemu se grad okreće ka obali Kupe gdje se zidaju prve kuće od opeke i prvi gospodarski objekti. Geometar Ivan Fistrović je od strane gradskih vlasti određen da uradi prvi pravi regulacijski plan. Plan koji je sačinio Fistrović u sebi je sačuvao rimsku osnovu grada, u koji je postavio ortogonalni raster ulica i trg u središnjem dijelu. Njegov plan samo dijelom izlazi iz okvira nekadašnjega rimskog naselja Siscija, samo prema južnom dijelu jer su na tom dijelu bili srušeni zidovi grada. Konceptija plana temelji se na odnosu Siscije prema njenim ruševinama, prilaznim cestama i putevima, te prema postojećem naselju kao i naselju na drugoj obali Kupe. Osnovu plana čine tri uzdužne i četiri poprečne ulice, koje tvore pravokutne stambene blokove. Fistrović plan mijenja 1834. godine u kojemu ulicu koja se nalazi uz rijeku Kupu izravňuje i postavlja ju ortogonalno u smjeru sjever- jug. Na takav način osigurava se dovoljno mjesta za promet kao i za gradnju prostora za skladištenje robe uz rijeku te gradnju zona za pješake. Glavni gradski trg planirao je na sjecištu najduže uzdužne i središnje poprečne ulice. Na dijelu grada u kojemu grad prelazi na drugu obalu Kupe prema Vojnom Sisku, planom nije promijenjeno ništa nego je sačuvano postojeće stanje. (GUP. 2002.)

Sl 2. Regulacijski plan Ivana Fistrovića

Izvor:URL 2.

4.2. Plan Lavoslava Hanzlowskog

Godine 1901. gradski inženjer Lavoslav Hanzlowski izradio je prvu regulacijsku osnovu, koja se odnosila na oba dijela Siska na nekadašnji Vojni i Civilni Sisak. U osnovi njegov plan je sadržavao nastavak Fistrovićevog, u kojemu je zadržana ortogonalna mreža uz poštivanje konfiguracije terena. Većina plana se odnosi na izgradnju novih zelenih površina za rekreaciju kao i široki zeleni zaštitni pojas uz prugu. Industriju i nova radnička naselja planira prebaciti u Novi Sisak (Vojni Sisak). Regulacija inženjera Hanzlowskog se nije do kraja poštivala, jer je grad rastao znatno brže nego što je planirano, posebice nakon I svjetskog rata a zatim i nakon II svjetskog rata. (GUP. 2002.)

Slika 3. Regulacijski plan Hanzlowskog iz 1909.

Izvor:URL 3

5. Razvoj industrije grada Siska u 19. i 20. stoljeću

Grad Sisak stoljećima je bio grad industrije. Od samih svojih početaka u njemu se razvijala industrija počevši sa trgovačkom u kojoj se uglavnom trgovalo žitaricama i tekstilom zatim i prehrambenim proizvodima. Potom se u gradu razvijaju građevinska, kemijska i metalo prerađivačka industrija. Veliki zamah razvoja industrije u Sisku dogodio se između 2. svjetska rata kada svoje industrijske komplekse u gradu grade dva zasigurno najznačajnija poduzetnika Mijo Popović i Petar Teslić. Potom iza drugog svjetskog rata na temeljima starih mahom razrušenih industrijskih pogona razvijaju se nova postrojenja, a neka se i obnavljaju i nastavljaju svoj kontinuitet razvoja sve do Domovinskog rata. Najznačajniji industrijski objekti u gradu Sisku kroz 19. i 20. stoljeće bili su: Ciglane, Sisačka pivovara, Žitni magazin, Holandska kuća, Tvornica finih koža Siscia, Gradska klaonica, Tvornica šešira, Tvornica cipela, Pilana Drach, Industrijsko poduzeće Mije Popovića, Tvornica alkoholnih pića Petra Teslića, Staklana, Jedno lječilište, Tvornica sumporne kiseline i galice, Tvornica tanina, Rafinerija nafte Sisak (Shell), i naposljetku Talionica željeza u Capragu (Želježara Sisak).

5.1. Ciglane

Razvoj ciglarske industrije u gradu započinje u drugoj polovici 19. stoljeća, a započeli su ga talijanski poduzetnici iz Italije koji su se naselili u gradu poput Fulle, Cettola i Colussija. U širem području grada u seu Gladovo obitelj Stiić je razvila također ciglarsko postrojenje. Ciglane su se uglavnom nalazile u rubnim dijelovima grada gdje su bila gliništa s kojih su se crpili resursi za proizvodnju cigle. Proizvodnja cigle u početku bila je manufakturna, ali početkom 20. stoljeća dolazi do modernizacije i razvoja većih postrojenja. S početkom 20. stoljeća proizvodnja cigle doživljava ekspanziju i pojavljujuju se nove obitelji koje se bave proizvodnjom cigle kao što su : Momčilović, Beck, Janeković, Bauer & Plevnik, Popović i druge. Do kraja II . Svjetskog rata broj ciglana se drastično smanjio, a preostali dio je nacionaliziran s dolaskom novih vlasti i formirano je poduzeće Odra. Samo poduzeće formirano je na temeljima ciglane Mije Popovića. Ciglarska industrija je i prije samog Domovinskoga rata na području grada Siska prestala s radom i kao takva nije dočekala današnja vremena. Sam razvoj ciglarstva završio se 1970-tih godina 20. stoljeća. Danas su sačuvane samo ciglarske jame koje se nalaze na rubnim dijelovima grada. (Kolar-Dimitrijević,2005.)

5.2. Sisačka pivovara

Proizvodnja piva u gradu započinje 1855. godine, kada je poduzetnik Novak porijeklom Čeh, otvorio pivovaru na desnoj obali rijeke Kupe, na tlu tadašnjega Vojnog Siska. Vlasnik

Novak bio je sve do 1872. kada pivnicu od njega preuzima Matija Förster, koji otvara prvu pivnicu u sklopu tvornice. Također ni on se nije zadržao kao vlasnik te je tvornicu prepustio 1876. Mavru Blauu, koji je instalirao prve strojeve za serijsku proizvodnju. Godine 1895. pivovara prelazi u vlasništvo trgovca Samul D. Aleksandera. Sani kapaciteti proizvodnje su premašili potražnju i nisu bili dovoljni da zadovolje potrebe tržišta, te se novi vlasnik odlučuje da izgradi novu pivnicu na području gradske četvrti Zibel. Tvornicu u u kojoj je do tad proizvodilo pivo pretvorio je u postrojenje za proizvodnju slada i leda, a poslije u skladište. Zgrada u kojoj se nalazila prva pivovara predstavlja najstariji sačuvani industrijski objekt u gradu, a na prostoru nove pivovare danas se nalazi gradsko klizalište i teško je ustvrditi da se tu nalazila nekada pivovara s obzirom da je malo elemenata preostalo. Danas u gradu Sisku ne postoji pivovara, ali se državaju Sisački dani piva svake godine u mjesecu rujnu u sklopu dana Industrijske baštine. (Kolar- Dimitrijević, 2005.)

Sl 4. Sisačka pivovara u naselju Ziebl

Izvor:URL 4

5.3. Žitni magazin

Žitni magazin je jedna od najstarijih industrijskih građevina koja je nastala 1765. godine na području tadašnjeg Vojnog Siska. Izgradnja žitnog magazina predstavljala je gospodarski uzlet grada koji je uslijedio u 19. stoljeću. Magazin je služio kao skladište za žitarice koje su stizale brodovima iz Banata, i koje su se dalje transportirale prema Karlovcu i dalje prema moru. Od skladišta kasnije se razvilo gradsko naselje pod nazivom Vojni Sisak. Glavni razlog za nastanak naselja bila je riječna trgovina. Naselje je funkcioniralo sve do ujedinjenja Vojnog i Civilnog Siska 1874. godine. Danas je zgrada napuštena i predstavlja jedan najstarijih gospodarskih objekata u gradu Sisku. (Kolar- Dimitrijević, 1994.)

5.4. Holandska kuća

Nalazi se u glavnoj sisačkoj ulici i sa specifičnim izgledom razlikuje se od ostalih objekata. Prema svom pročelju dobila je naziv „Holandska kuća“ Izgrađena je polovicom 19. stoljeća i jedno je posljednjih velikih skladišta izgrađenih u gradu. U donjem dijelu kuće nalazio se trgovački prostor, dok je gornji dio služio kao skladište. Zgrada je tijekom vremena mjenjala funkcije sve do danas. Danas se u njoj nalazi muzej kuća „Industrijske baštine“. (Registar kulturnih dobara). (Kolar,- Dimitrijević, 1994.)

5.5. Tvornica finih koža „Siscia“

Tvornica je osnovana 1924. godine, u svojoj djelatnosti imala je osim izrade finih koža i izradu rukavica. Prva tvornica bila je osnovana u privatnoj kući poduzetnika Peleša, koja se nalazila uz samu Kupsku obalu. Kuća je sama bila poznata po tome što je u njoj od 1869. – 1871. djelovala prva sisačka tiskara u vlasništvu Josipa Vončine. Vlasnik tvornice bio je sisački poduzetnik Mavro Fischer. Radila je sve do 1929. godine, kada je likvidirana. Kuća je danas očuvana i u njoj djeluje Obrtnička škola. (Kolar – Dimitrijević, 1994.)

5.6. Gradska klaonica

Izgrađena je 1880. godine na području Zelenog brijega , u to vrijeme pustog i nenaseljenog dijela grada. S vremenom kako je rastao grad i rasla potražnja za mesnim proizvodima kapaciteti klaonice su se proširivali i modernizirali. Tvornica se i danas nalazi na istom mjestu, ali tijekom vremena je doživjela preinake. Funkcija klaonice je zadržana i danas, te se smatra kao objekt s najdužim industrijskim kontinuitetom u gradu Sisku. (Kolar. – Dimitrijević 2005.)

5.7. Tvornica cipela „Kupa“

Započela je sa radom 1922. godine , i nalazila se neposredno pored Tvornice finih koža, u Lađarskoj ulici. Godine 1923. promijenila je ime u „Tvornica cipela d. d“. Nažalost tvornica nije dugo radila i zatvorena je 1925. godine . Interesa za otvaranje tvornice je bilo i prije i poslije

zatvaranja tvornice i nikada više nije pokrenuta nova tvornica cipela. Interes za otvaranjem nove tvornice iskazali su češki poduzetnici Bruml i Bata, no do realizacije nikada nije došlo. Zgrada se i danas nalazi u gradu ali je u lošem stanju. (Maroević, 2001.)

5.8. Tvornica šešira Galdovo

Nastanak tvornice započeo je 1921. godine, a s radom je započela 1923. godine. Nalazila se uz rijeku Savu na mjestu nekadašnje kraljevske uzgajivačnice konja. Tvornica se nalazila u nekada velikom tvorničkom kompleksu u kom su bile smještene upravna, proizvodna zgrada te skladišni prostor. Nakon završetka II. svjetskog rata tvornica je nacionalizirana. Nakon nacionalizacije tvornica je zadržala osnovnu djelatnost proizvodnje šešira koju je proširila s izradom vatrogasnih i zaštitnih kaciga. Nakon Domovinskoga rata tvornica je prestala s radom i na području gdje se nalazila je postrojenje za remont riječnih brodova. (Maroević 2001.)

5.9. Pilana Drach u Capragu

Pilanu je osnovao belgijski poduzetnik Albert Lamarc godine 1885., no već nakon nekoliko godina početkom 1900. tih prepušta ju u vlasništvo tvrtci A. G. Mercier iz Bruxellesa, da bi 1914. pilana prešla u vlasništvo pouzetnika Moritza Dracha iz Beča. Pilana je djelovala sve do kraja II. svjetskog rata kada je s dolaskom novih vlasti nacionalizirana i ušla u sastav Drvno industrijskog poduzeća Sisak. Danas na području gdje se nekada nalazila pilana ne postoji niti jedan dokaz o postojanju iste. (Maroević, 2001.)

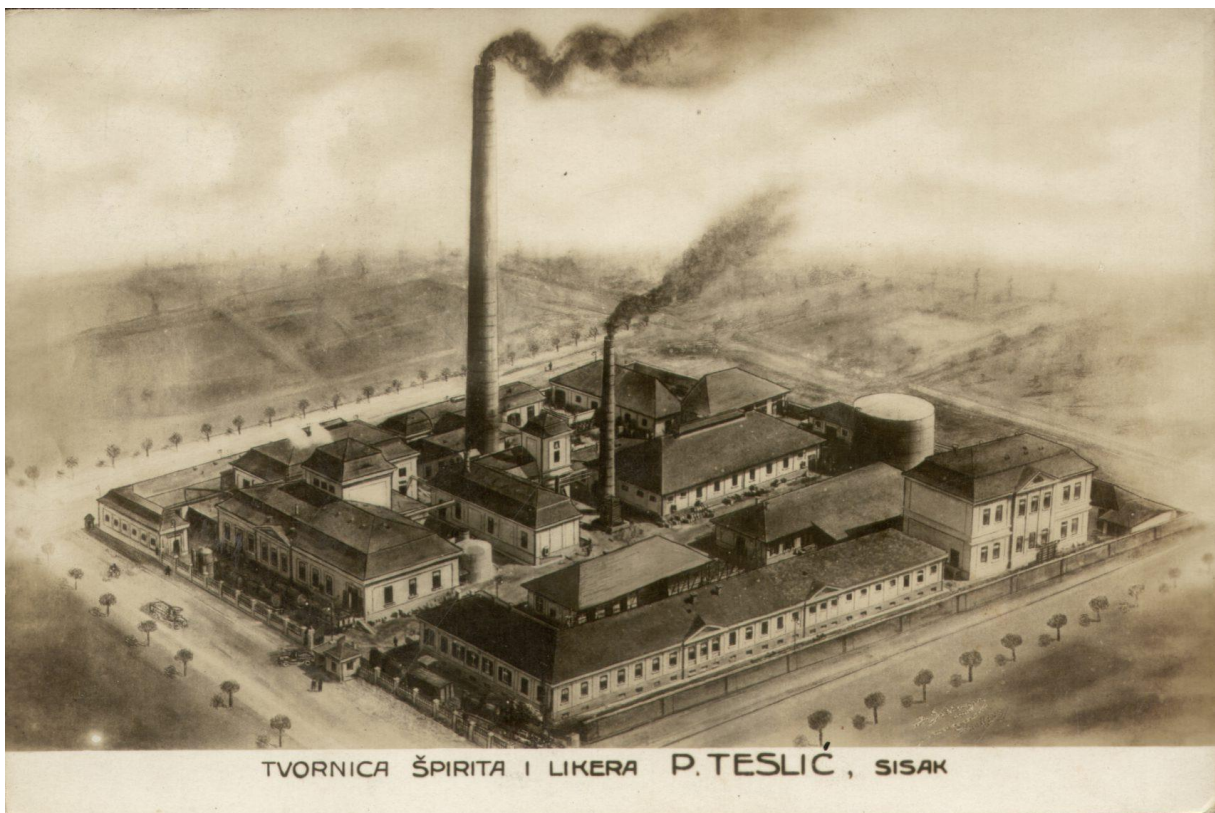
5.10. Industrijsko poduzeće Mijo Popović

Mijo Popović bio je zasigurno jedan od najvećih poduzetnika početkom 20. stoljeća. Prvi je od tadašnjih poduzetnika kupio gradsko zemljište na kojemu se nalazio kanal kojega je zatrpao i na tom području započeo razvoj industrijskih kompleksa. Tako da se može reći da je grad Sisak među prvima dobio industrijsku zonu. Prva od tvornica koju je sagradio bila je strojna bravarija i stolarija, a nakon toga je izgrađena i pilana. Poslije je izgrađen i prvi industrijski paromlin pod imenom Odra, a 1932. godine je podigao tvornicu parketa. Godine 1927. kupio je parnu ciglanu od poduzetnika Vilka Becka. U drugom svjetskom ratu cijeli kompleks je uništen i nije obnovljen. Obnovljen je samo jedan dio gdje je smješteno poduzeće Mlin i pekare.

5.11. Tvornica alkoholnih pića Petra Teslića - Segestica

Tvornica je nastala na temeljima Pecare d.d. koja je osnovana za vrijeme I. svjetskog rata. Petar Teslić jedan od najznačajnijih poduzetnika je postao vlasnik tvornice 1923. godine. U sklopu tvornice se nalazio niz industrijskih pogona u kojima se proizvodilo mnoštvo različitih alkoholnih proizvoda. Tijekom 1920. tih godina u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji bila je

nestašica alkoholnih proizvoda napose likera, žestokih pića, ugljične kiseline i drugih proizvoda. Teslić je neprestano proširivao i izgrađivao nova industrijska postrojenja, a jedno od njih je postrojenje za izradu žestice. U svim postrojenjima radilo je preko 150 radnika i službenika što je Tesliću omogućilo titulu jednog od najvećih gospodarstvenika tog vremena. Također na području današnje Segestice razvio je i rafineriju špirita. Tvornica špirita je predstavjala jednu od najzančajnijih tvornica jer je špirit nalazio široku primjenu u alkoholnoj industriji. Također u tvornici se radio i medicinski i kemijski alkohol. Posljednja u nizu tvornica koju je razvio Teslić bila je i tvornica ugljične kiseline 1925. godine. Danas industrijski kompleks pod imenom Segestica, je gotovo u potpunosti sačuvan i do skorašnjeg vremena se u njemu odvijala proizvodnja. (Feletar 1978.)

Sl.5. Tvornica špirita i likera (alkoholnih pića) Petra Teslića

Izvor:URL 5

5.12. Staklana

Staklana je još jedna tvornica koju je osnovao Petar Teslić i nalazila se uz jodno lječilište. U njoj se proizvodila staklena ambalaža. Prvenstveno je imala namjenu da zadovolji potrebe tvornica u vlasništvu Petra Teslića, tvornice alkoholnih pića i punjene mineralne vode sa jodnog lječilišta. Također radila su se i šuplja stakla u tvornici. U staklani se nalazila velika peć za taljenje stakla, koja je u to vrijeme radila neprekidno. Ispred peći su se nalazili poluautomatski strojevi za proizvodnju boca. Staklana je prestala s radom 1938. godine, kada su strojevi prodani a sama zgrada je ostala netaknuta. Danas služi kao skladišni prostor. (Feletar 1978.)

5.13. Jodno lječilište

Jodno lječilište utemeljio je poduzetnik Petar Teslić koji je bio ujedno i istraživač. Prilikom traženja nafte na području industrijskog kompleksa 1932. pronašao je izvor jodne vode visoko kvalitetne. Sisak je time dobio i epitet lječilišnoga središta. Također nije se samo razvilo lječilište, nego i tvornica vode koja se počela pakirati, masovno proizvoditi i plasirati na tržište. Danas se na području lječilišta nalazi klinika za kožne bolesti, a sam izvorišni bazen je zatrpan i zarastao u korov. (Feletar 1978.)

Sl 6. Zgrada Jodnog lječilišta

Izvor: URL 6

5.14. Tvornica sumporne kiseline i galice

Tvornica je podignuta 1942. godine, na mjestu nekadašnjega športskog igrališta Slavije. Nalazila se neposredno do Teslićeve staklane i predstavljala je začetak kemijske industrije Radonja odnosno Herbosa. U tvornici se proizvodila modra galica, sumporna kiselina i umjetna gnojiva. Nakon II. svjetskog rata i provedene nacionalizacije tvornica je dobila novo ime Tvornica vinske kiseline i kisika Radonja. (Miletić-Čakširan 2012.)

5.15. Tvornica tanina

Tvornicu je dao izgraditi Austrijanac Herman Schnabel iz Beča, 1915. godine za vrijeme I. svjetskog rata. Kompleks se nalazio na idealnom mjestu uz prugu Sisak – Zagreb, koja je olakšavala uvelike distribuciju robe. U vrijeme rata postojala je velika potražnja za taninom⁵, koju je tvornica uspkos ratnim uvjetima uspjela da zadovolji. Nakon rata potražnja za taninom je naglo pala, pa su se vlasnici u cilju spašavanja tvornice ujedinili u kartel Tanin d.d. koji je strogo kontrolirao kvalitetu proizvodnje. Tvornica je poslovala sve do 1969. godine kada je zatvorena. Danas su postrojenja djelomično sačuvana, a većina ih je u potpunosti uništena i nije našla svoju prenamjenu. (Miletić- Čakširan 2012.)

5.16. Rafinerija nafte Sisak

Rafinerija nafte puštena je u pogon 1927. godine pod nazivom Shell, a danas nosi ime INA- Rafinerija nafte Sisak. Godine 1921. osnovano je Američko – jugoslavensko petrolejsko dioničko društvo iz Zagreba, koje je izgradilo prve rezervoare gdje je dovožen petrolej i nafta. S vremenom zagrebačka obitelj koja je bila većinski dioničar društva Mayer- Marić izgradila je veće postrojenje za skladištenje i peradu nafte. Dnevni preradbeni kapacitet u rafineriji u početku bio je svega 170 tona, dok je 1940. godine iznosio 96 000 tona. U sklopu rafinerije tada se proizvodilo preko 200 derivata nafte. Nedaleko od rafinerije izgrađen i željeznički kolodvor u Capragu u sklopu kojega su se nalazili i rezervoari njih devet, za skladištenje nafte s kapacitetom od 250. – 4 500 m². Rafinerija je stradala teško u II. svjetskom tijekom Savezničkog⁶ bombardiranja Siska. Nakon rata došlo je do modernizacije i proširivanja kapaciteta. Stari pogoni Shell su većinom zapušteni, a sama rafinerija danas radi sa smanjenim kapacitetima. (Horvat B, 1955.)

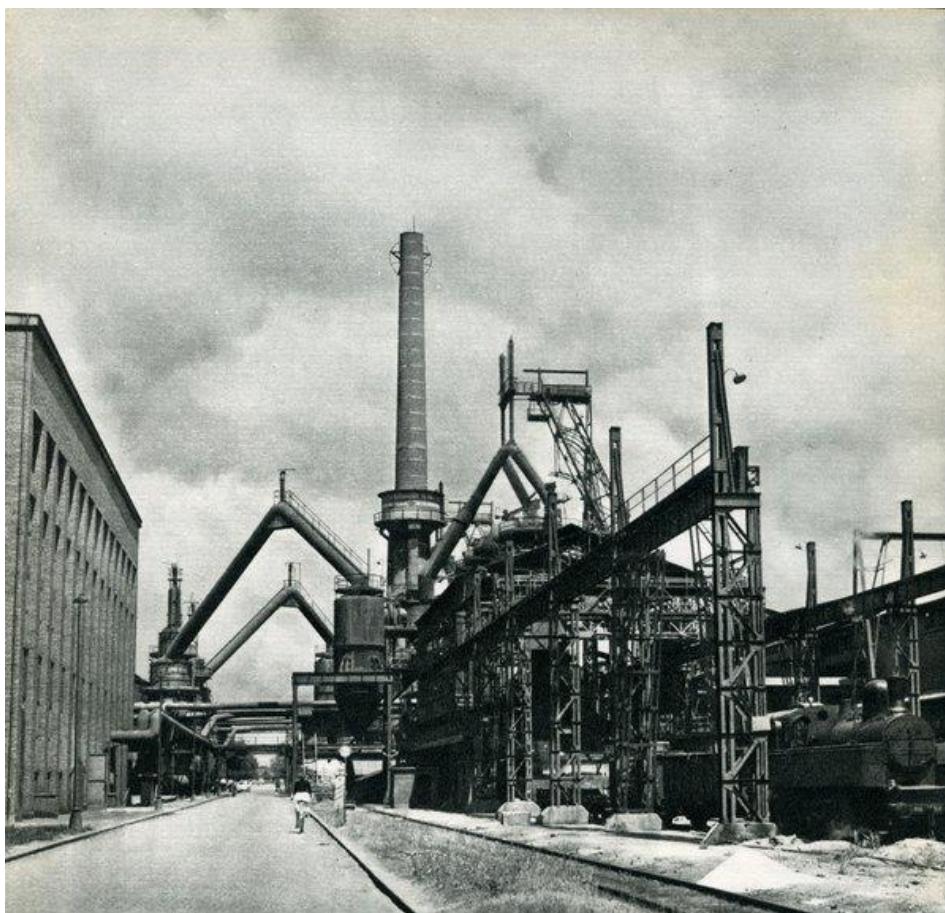
---

⁵ Taninin odnosno trijeslovina je organski spoj koji nalazi primjenu u farmaceutskoj industriji

⁶ Savezničko bombardiranje su radile snage koje su bile saveznici Jugoslavenskom pokretu otpora (Partizanima) u pitanju su snage Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih država

5.17. Talionica Caprag – Željezara Sisak

Sa izgradnjom željezare započelo se 1938. godine, a prva visoka peć upaljena je već naredne 1939. godine, što je značilo početak proizvodnje. Budući da je nastala u sami osvit II. svjetskog rata, nije doživjela značajniji razvoj sve do završetka rata. Nakon rata dobija naziv Željezara Sisak, koja je zapošljavala do 14.000 zaposlenih. Bila je jedan od većih proizvođača svih tipova cijevi i čelika. Također bila je jedan od većih izvoznika u bivšoj Jugoslaviji. Izvorna stara zgrada talionice nije sačuvana jer je uništena u II. Svjetskom ratu. Ostao je sačuvan samo industrijski kompleks izgrađen nakon rata. Željezara Sisak dala je izgraditi i stambeno naselje za svoje radnike, koje se razvijalo u njegovoj neposrednoj blizini sa svom potrebnom infrastrukturom. Nažalost nakon posljednjeg rata Domovinskog, željezara je došla u ekonomske probleme ponajprije zbog ne konkurentne proizvodnje, jer nije dugo vremena ulagano u modernizaciju. (Braičić Z. 2005.)

Sl 7. Unutrašnjost željezare Sisak sredinom 20. stoljeća

Izvor:URL 7

6. Razvoj prometne i građevinske infrastrukture

Budući da sam gospodarski razvoj pored radne snage zahtjeva i ulaganja u infrastrukturu u gradu Sisku su izgrađeni mnogi građevinski objekti koji su potpomogli daljni razvoj. Izgrađena su Lučka postrojenja, Željeznički most, Stari Most, Željeznički kolodvori u gradu i u Capragu. Također za potrebe industrije u počecima razvoja izgrađena je i gradska munjara, kao i Vodotoranj čime je riješena opskrba vodom rastućeg stanovništva. Pored navedenih objekata izgrađena su u i radnička naselja Drach i naselje Eugena Kvaternika. (Miletić-Čakširan 2012.)

6.1. Lučka postrojenja

Izgradnja luke koja se nalazila na lijevoj obali Kupe , između ušća Odre u Kupu krenula je sredinom 19. stoljeća. Prije izgradnje luke pretovarni centar nalazio se na desnoj obali rijeke na području nekadašnjega Vojnog Siska. Kupa se na početku 19. stoljeća počela planski produbljivati za potrebe plovidbe, čime je bio otvoren put brodovima do mjesta na kojem su izgrađena nova postrojenja. Izgradnja luke i razvoj željezničkog prometa odredila je pojačani razvoj grada u 20. stoljeću. Luka se prostirala sve do zgrade Malog Kaptola, kuda je prolazila i željeznička pruga. Radi lakšeg pretovara i istovara roba, gradske vlasti su 1902. godine izgradile parnu dizalicu. Luka je tijekom cijeloga 20 stoljeća bila jedan od najzanimljivijih objekata za razvoj industrije na području grada Siska. Danas je zadržala svoj prepoznatljivi izgled, ali zbog smanjenog riječnog prometa radi s umanjenim kapacitetima. (Miletić- Čakširan 2012.)

6.2. Željeznički most

Razvoj prometa omogućila je izgradnja željezničkoga mosta na rijeci Kupi na prometnom pravcu prema Bosni i Slavoniji. Izgrađen je 1882. godine i predstavljao je prvi most izgrađen s metalnom konstrukcijom u gradu. Pri završetku II. Svjetskog rata tadašnje vlasti su ga uništile. Obnovljen je 50-tih godina 20. stoljeća. Prilikom obnove zadržana je prije ratna konstrukcija od željeza. Od drugog važnog mosta koji je značajan za cestovni promet tzv. Ciglenog udaljen je svega tek kilometar i pol. (Miletić-Čakširan 2012.)

6.3. Stari most

Stari most je izgrađen na mjestu staroga drvenoga mosta i predstavljao je jedan od značajnijih mostova za cestovni promet na području grada. Građen je između 1924. i 1934. godine. Za promet je pušten 1934. godine. Posebnost mosta je ta što je građen od sisačke opeke prema nacrtima ing. Milivoja Frankovića. Sastoji se od četiri luka. Danas je most nakon nekoliko obnova zadržao svoj prvotni izgled, i predstavlja jedan od prepoznatljivih simbola grada. (Maroević 1998.)

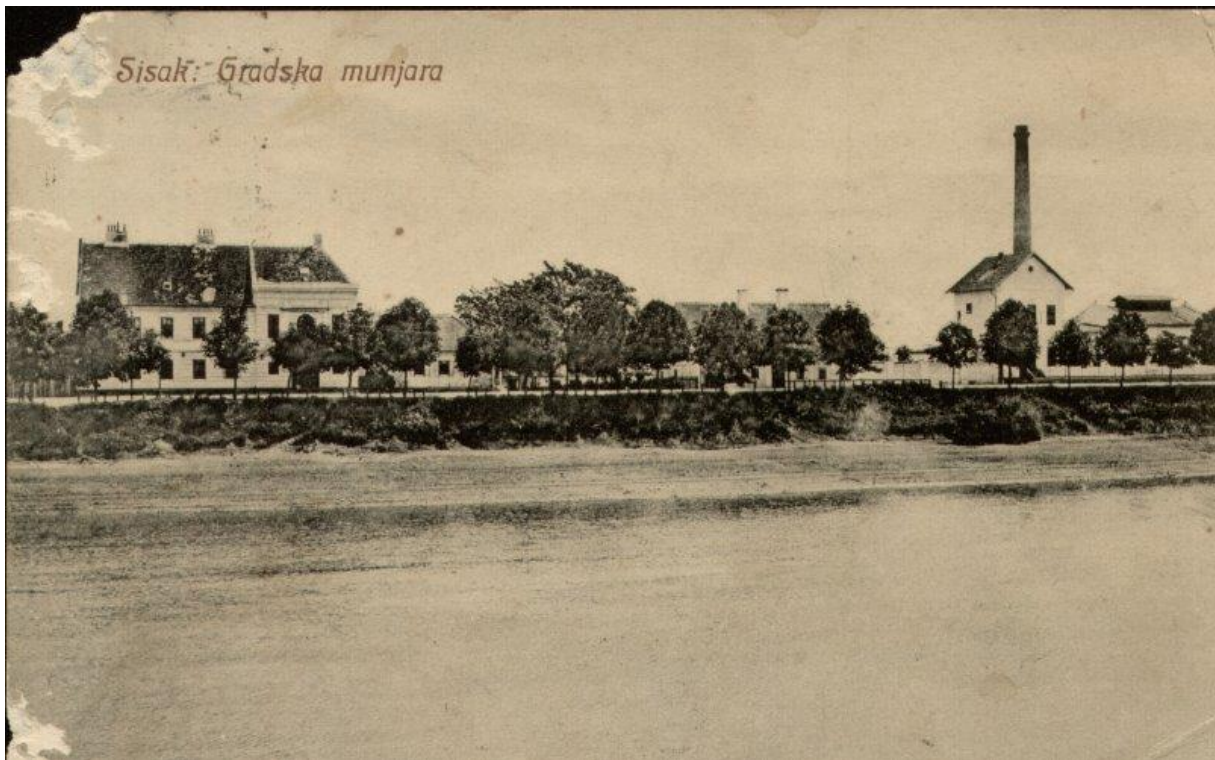

Sl 8. Stari most u Sisku

Izvor:URL 8

6.4. Gradska munjara

Jedan od najzačajnijih objekata koji je uvelike pomogao razvoju sisačke industrije je tvornica električne energije. Munjara je puštena u rad 1907. godine. Također iz munjare električnu energiju dobijala su i gradska domaćinstva. Izgradnja je povjerena češkom inženjeru Františku Križiku iz Praga. Međutim budući da se grad urbano razvijao postojeća tvornica električne energije nije uspjela podmiriti sve potrebe tada rastućeg grada. Gradska munjara djelovala je s radom sve do 1947. godine, kada je grad povezan na veliki dalekovod s izmjeničnom strujom. Zgrada munjare je u potpunosti sačuvana ali jako zapuštena. (Miletić-Čakširan 2012.)

Sl 9. Gradska munjara sredinom 1930.-tih

Izvor:URL 9

6.5. Parno kupalište u Vrbini

Predstavlja jedinstveni primjer kupališnog graditeljstva u gradu Sisku. Izgradio ga je sisački građevinski poduzetnik Andrija Colussi⁷ 1892. godine. Kada je izgrađeno kupalište bilo je najmodernije u gradu Sisku. Nalazilo se uz samu obalu rijeke Kupe. Posebnost kupališta je bila što je kupalište imalo svoj parni stroj koji je omogućavao grijanje, zagrijavanje vode i postizanje optimalne temperature u svako doba godine. Kupalište nakon završetka I svjetskog rata promjenilo vlasnika. Vlasnik je postao građevinski poduzetnik Mijo Popović koji je prenamijenio kupalište u tvornicu namještaja. Zgrada se danas nalazi u zapuštenom stanju. (Maroević 1998.)

6.6. Željeznički kolodvori

Na području grada Siska izgrađena su dva željeznička kolodvora. Prvi gradski kolodvor nalazi se u samome gradu i datira iz 1862. godine, kada je puštena pruga u promet Sisak – Zagreb – Zidani most. Pruga je bila od izuzetnog značaja jer je modernizirala promet, koji je do tada bilo oslonjen uglavnom na rijeku. Prednost samog gradskog kolodvora je što se nalazi u samome centru i u blizini lučkih postrojenja. Do 1882. godine pruga se završavala u Sisku, kada Austro Ugarske vlasti odlučile da je produže prugu prema Bosni i Slavoniji. Drugi važan kolodvor se nalazi u mjestu Caprag. Razvio se nakon što je pruga izgrađena preko rijeke Kupe i produžila prema Bosni i Slavoniji. Sama izgradnja pruge značila je i izgradnju industrijskih postrojenja uz nju. U blizini kolodvora izgrađena je Pilana Drach, zatim rafinerija Schell i na poslijetku Talionica čelika današnja Željezara Sisak. Nakon završetka II. svjetskog rata i proširenja kapaciteta željezare i rafinerije dobio je veliku ulogu u prijevozu velikog broja radnika u pomenutim kompanijama. (Kolar – Dimitrijević 2005.)

6.7. Vodotoranj

Projekt izgradnje vodotoranja započet je 1943. godine pod vodstvom zagrebačke arhitektice Minke Jurković. Zbog ratnoga stanja vodotoranj nije dovršen. Nastavak izgradnje započeo je 1947. godine, i završen 1950.- te. Vodotoranj predstavlja jedan od naj kapitalnijih infrastrukturnih objekata u gradu Sisku. Sa završetkom izgradnje grad je u konačnici dobio vodovodnu mrežu i vodu za piće. (Maroević 1998.)

---

⁷ Andrija Colussi (1846.-1929.) bio je sisački građevinski poduzetnik porijeklom iz Sjeverozapadne Italije

6.8. Domobranska vojarna

Izgrađena je 1892. godine prema projektu zagrebačkoga arhitekta Kune Weidmanna. Graditelj je bio sisački poduzetnik Andrija Golussi koji je izgradio i Parno kupalište u Vrbini. U njoj je bila smještena 27. domobranska pukovnija Austro – Ugarske vojske koja je imala svoje sjedište u Sisku. Sve do današnjega vremena zgrada je služila u vojne svrhe. Prepoznatljiva je prema po svoja dva tornja s metalnim ukrasima, te po prikazu vojnika sa sabljom koji se nalazi na krovu vojarnje. (Maroević, 1998.)

Sl 10. Domobranska vojarna početkom 20 stoljeća

Izvor:URL 10

6.9. Radnička naselja Drach i „Eugen Kvaternik“

Vlasnici pilane Drach izgradili su 1938. radničko naselje za potrebe svojih radnika i inženjera uz današnju Petrinjsku cestu. Sastoji se od devet objekata, od toga je osam prizemnica, a deveta zgrada koja je ujedno srušena bila je jednokatnica. Deveta zgrada imala je funkciju radničkoga doma, sa zajedničkim društvenim prostorijama, velikom dvoranom, čitaonicom, dok su na katu bili stanovi. Kuće su bile izgrađene po najvišim standardima u tadašnjem vremenu. Važno je istaći da je svaki dio kuće imao dio zemlje do ceste, koji je služio kao cvjetnjak. Iza samih kuća nalazio se veći komad zemlje koji je bio s vrtom i dvorištem. Objekti svi osim jednokatnice su i danas u dobrom stanju i nalaze se na istom mjestu. (Maroević, 1998.)

Godine 1942. za vrijeme II. svjetskog rata u Sisku je izgrađeno radničko naselje „Eugena Kvaternika⁸“ koje je bilo poznato i pod imenom „Pavelićevo naselje“. Naselje se nalazi nasuprot Drachovom. Izgrađeno je od strane državne inicijative kao dio općeg programa gradnje hrvatskih radničkih obiteljskih kuća. Ujedno naselje je služilo kao model za izgradnju drugih naselja diljem Hrvatske od kojih je realiziran tek dio njih. Sastoji se od 18 prizemnica u ulicama Petrinjska i Kupska. Prvi stanari uselili su se 1943. godine. Danas se naselje nalazi na istome mjestu. (Maroević, 1998.)

---

⁸ Eugen Kvaternik (1825. – 1871.) bio je hrvatski političar i revolucionar

7. Industrijski razvoj od 1945. do 1991.

Nakon završetka II. svjetskog rata, područje grada Siska je kao i gotovo svi gradovi na području bivše Jugoslavije pretrpjelo značajna razaranja. Uništene su gotovo sve prometne komunikacije koje su povezivale grad Sisak sa ostatkom države počevši od željezničke i cestovne infrastrukture, elektro infrastrukture do uništenja značajnijih gospodarskih objekata koji su činili okosnicu razvoja gospodarstva grada Siska. Dolaskom novih vlasti krenulo se sa obnovom i nacionalizacijom. Industrijski i stambeni objekti su u većem dijelu nacionalizirani i pretvoreni u državno vlasništvo. (Braičić Z. 2005.)

Već krajem 40.tih godina kreće se s obnovom gospodarskih objekata u prvom redu s obnovom rafinerije i talionice željeza u Capragu. Također obnovila se i proizvodnja u Tvornici galice⁹ i sumporne kiseline koja se također razvija i proširuje svoju proizvodnju. Pored razvoja kemijske industrije u gradu se razvija i Tvornica alkohola Petra Teslića kasnije Segestica koja je bila do kraja rata u njegovom vlasništvu. Također i preostale tvornice i objekti koji su bili u vlasništvu Teslića su nacionalizirani Dio njih nije nastavio sa radom. Jedno lječilište je pretvoreno u bolnicu za kožne bolesti, a sam izvor jodne vode je zatrpan. Industrijsko poduzeće u vlasništvu industrijalca Mije Popovića je također bilo nacionalizirano. Od poduzeća koja su se nalazila u njegovom vlasništvu ostala je raditi Ciglana sve do početka 70-tih godina 20. stoljeća, a jedini objekt koji je nastavio s radom do danas je mlin čiji je dio sačuvan. Mlin se nalazio u vlasništvu tvrke Mlin i pekara Sisak, koje je osnovano 1967. koji posluje i danas. Gradska klaonica koja se nalazi na Zelenom brijegu je nastavila sa poslovanjem i radi sve do danas. (Braičić 2005.)

Željezara Sisak je osnovana 1939. godine i bavila se proizvodnjom čeličnih proizvoda. Fokus je bio na proizvodnih bešavnih (plinskih) i zavarenih cijevi. Pored cijevi u talionici se proizvodio i čelik koji je našao široku primjenu u različitim industrijama. Na vrhuncu svoje moći u željezari je radio 14000. radnika. Danas se nalazi u stranom vlasništvu i radi u smanjenim kapacitetima. (Braičić .Z – Lončar J. 2012.)

Rafinerija Sisak započela je s radom 1926. godine, i razvila se iz Shellovog skladišta za naftu. Godine 1964. prelazi u vlasništvo Industrije nafte (INA) zajedno sa rafinerijom u Rijeci. (Horvat B, 1955.)

---

⁹ Galica je naziv za sulfate koji su u kriticalnoj rešetki i sadrže kristalnu vodu

Većina nafte koja se prerađivala u rafineriji je bila nafta s bušotina u Republici Hrvatskoj, a veći dio bio je uvozna nafta. U vrhuncu razvoja rafinerije u njoj je radilo približno 3500 radnika. (Horvat B, 1955.)

Tvornica galice i sumporne kiseline u početku se zvala Kemijska industrija Radonja i osnovana je 1942. godine. Godine 1946. donesena je odluka da se tvornica ujedini sa tvornicom vinske kiseline Resman iz Zagreba, pod nazivom Radonja. Također odlučeno je da sjedište tvrtke i proizvodnja budu u Sisku. Tvrtka je tijekom godina proširivala svoje kapacitete i raznovrsnost proizvoda. Godine 1956. počinje s proizvodnjom sredstava za gumarsku industriju, također počinje i s proizvodnjom sredstava za zaštitu bilja (fungicida). Tvornici se krajem 50.-tih godina pridružuje i pogon za proizvodnju joda. Potom 60.-tih godina počinje s proizvodnjom alkalnih gnojiva. Tvrtka je u vrhuncu svoje moći zapošljavala 800 radnika. Godine 1992. tvrtka je privatizirana i preimenovana u Herbos.

Tvornica alkoholnih pića Petra Teslića kao i sve tvornice koje su se nalazile u industrijskom kompleksu Segestica bile su nacionalizirane odmah po završetku II. svjetskog rata. Promjenjeno je i ime tvornice u Industriju Vrenja Sisak. Već početkom 1947. promjenjeno je ime u Segestica, Industrija vrenja Sisak. Veći dio proizvodnje seli se u Zagreb u poduzeće Badel 1862. Već početkom 50.-tih godina veći dio proizvodnje je vraćen iz Zagreba u Sisak. Počinje se sa rekonstrukcijom i modernizacijom proizvodnih kapaciteta. Otvoreni su novi pogoni kao što su pogon za proizvodnju alkohola iz žitarica, zatim 1956. godine izgrađena je i energana. Godine 1962. tvornicu je zadesila stravična eksplozija u kojoj je eksplodirao kotao, gdje je većina tvornice uništena. Obnova je trajala u kontinuitetu sve do 1966. godine kada tvrtka mijenja ime u Segestica, proizvodnja i promet prehrambenih proizvoda. Početkom 70.-tih godina tvrtka je upala u poteškoće i proglašen je stečaj. Te godine prelazi u vlasništvo prehrambenog poduzeća Podravka. Čim je Podravka preuzela upravljanje i vlasništvo nad Segesticom započelo se s proizvodnjom octa (vinski, aromatizirani i alkoholni). (Feletar 1978.)

Pored navedenih industrijskih objekata u gradu Sisku su tijekom prošloga stoljeća djelovala i druga poduzeća kao što su: Ljudevit Posavski (građevinska industrija), Brodoremont (tvornica brodova i plutajućih objekata), Sipas (tvornica plastičnih masa), te Zlatna igla (tekstilna industrija). (Braičić 2005.)

8. Industrijski razvoj od 1991. do danas

Rat početkom tijekom 90.-tih godina nije nažalost zaobišao grad Sisak. Najbliža bojišnica se nalazila u Petrinji koja je bila okupirana u ratu. Stalna bombardiranja nanijela su štetu kako stambenim tako i gospodarskim subjektima. Gospodarski subjekti pretrpjeli su oštećenja, ali su mogli nastaviti s radom. Sa osamostaljivanjem Republike Hrvatske došlo je i promjenom gospodarskog sustava. Prelazilo se sa socijalističkog načina upravljanja na kapitalistički, a period početkom 90.-tih nazvan je tranzicija, u kojoj je niz gospodarskih subjekata ekonomski propao. Dio tvornica promjenio je vlasnika, kao što su Gradska klaonica, Mlin i pekara, kao i tvornički kompleks Segestica i kemijska industrija Herbos. Neke od tvornica zadržale su postojeću vlasničku strukturu kao što su Rafinerija nafte i Željezara Sisak. Većina tvornica tijekom 90-tih godina zbog ratnih zbivanja je smanjila proizvodne kapacitete. Također zbog smanjenog obujma poslovanja veliki broj radnika je bio otpušten. S raspadom bivše Jugoslavije Sisak je polako sve do danas gubio status jednog od gospodarski jačih industrijskih centara Hrvatske. Danas se većina gospodarstva grada Siska oslanja na mala i srednja poduzeća uglavnom iz tercijarnog sektora (ugostiteljski objekti, trgovine) dok je manji dio poduzeća iz sekundarnog i drugih sektora koji rade s daleko manjim proizvodnim kapacitetima kao što su Željezara Sisak i Rafinerija nafte (Braičić -Lončar 2012.)

U svrhu novog potencijalnog razvoja kao i „oživljavanja“ industrije u gradu Sisku gradske vlasti su formirale poslovne zone koje su većim dijelom smještene u nekadašnjim industrijskim kompleksima. Formirano je 5 gospodarskih zona: Komunalna zona, Tanina Gorički, Južna zona, Barutana i Pračno. (GUP 2002.)

Komunalna zona je smještena na jugozapadnom ulazu u grad i predstavlja spoj stambene i gospodarske zone. Također velika prednost zone je i blizina lučkog robnog i carinskog terminala, kao i željezničkog kolodvora. Ukupna površina industrijske zone bez stambenih objekata je 21,6 ha, od koje je slobodno 0,2 ha odnosno jedna parcela. Broj parcela koje se nalaze je 36. (GUP 2002.)

Industrijska zona Tanina – Gorički, nalazi se u blizini samoga gradskog središta i u blizini glavnih prometnica. U krugu poslovne zone se nekada nalazila i tvornica tanina. Ukupna površina zone je 5,2 ha, na kojoj je formirano 47 parcela. Posebnost ove zone je što su sve parcele zauzete. Na području zone djeluje se 18. gospodarskih subjekata. Južna industrijska zona, nalazi se u sklopu željezare Sisak, čiji je dio zemljišta i objekata prenamjenjen u industrijsku zonu. Površina zone iznosi 41,1 ha, od koje je slobodno 32,8 ha. (GUP 2002.)

Industrijska zona Novo Pračno se nalazi u neposrednoj blizini Južne zone i na spojevima državnih cesta A11 i A3. Ukupna površina zone iznosi 14,5 ha, od kojih je slobodno 12,2 ha. Broj parcela koje se nalaze u zoni je 16 od kojih je 10 slobodno. (GUP 2002.)

Industrijska zona Barutana, prije Domovinskog rata služila je u vojne svrhe. U barutani bila je smještena vojarna. Kao takva formirana je za vrijeme bivše Jugoslavije. U sklopu zone nalazi se i vojni muzej. Površina zone je 13,1 ha, na kojoj je formirano 7 parcela. Slobodna površina iznosi 5,5 ha odnosno 5 parcela. (GUP 2002.)

Tab. 2. Nove industrijske zone

Naziv zone	Površina u ha	Površina zauzetog prostora u ha	Površina slobodnog prostora u ha
Komunalna zona	21,6	21,04	0,2
Tanina - Gorički	5,2	5,2	-
Južna zona	41,1	8,3	32,8
Novo Pračno	14,5	2,2	12,2
Barutana	13,1	7,6	5,5
Ukupna površina	95,5	44,34	50,7

Izvor: Izradio autor prema podacima sa web stranice www.sisak.hr (preuzeto

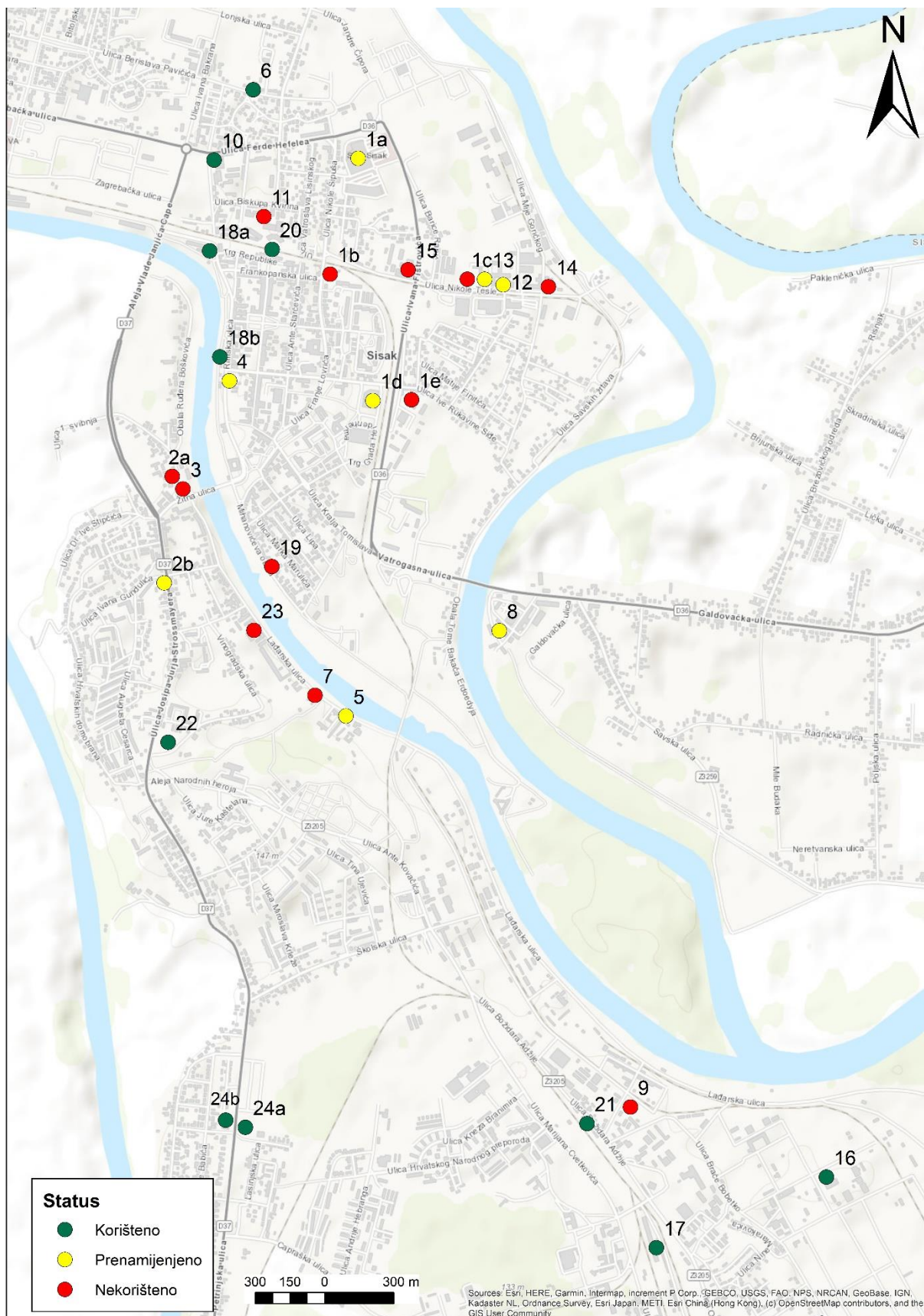
18.12.2020)

9. Valorizacija i revitalizacija industrijske baštine

Grad Sisak je tijekom svoje povijesti imao epitet industrijskog središta. Kao takav bio je nositelj razvoja okolnih gradova koji su mu gravitirali. Razvoju industrije je doprinio izuzetan geo prometni položaj. Posebice što se nalazi na 3 rijeke od kojih su dvije plovne Kupa i Sava , rijeke koje su se od davnina koristile za robnu razmjenu. Tako se u početku razvila najprije trgovačka industrija prije svega trgovina žitom, koje se dovozilo iz Banata i Slavonije. Potom su se u gradu razvijale druge industrije kao što su građevinska, kemijska, prehrambena. Svoj vrhunac razvoja doživio je tijekom perioda socijalističke Jugoslavije, gdje se na temeljima razvoja industrije iz prethodnog vremena razvijala. Grad je tijekom vremena postao mjesto u koje su se doseljavali stanovnici iz svih dijelova nekadašnje države.

Mnoga od industrijskih poduzeća prestala su s radom još prije početka Domovinskoga rata (1991.-1995.) Veliki dio tvornica bio je otvoren za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, a prestao s radom za vrijeme II. svjetskog rata. Na tim temeljima se kasnije grad razvijao te su neke od tvornica nastavile s radom a dio njih je prestao. Većina područja na kojima su se nalazile tvornice prije II svjetskog rata je prenamjejena a određeni dio je ostao zapušten i nikada nije doživio svoju prenamjenu.

U svrhu realizacije rada izrađena je karta industrijskih objekata na kojoj su označeni gotovo svi industrijski objekti koji su postojali u gradu Sisku koji se također mogu smatrati i dijelom industrijske baštine. Određeni dio objekata je tijekom prošlosti uništen, a dio objekata postoji i danas i propada. Manji broj je nastavio s poslovanjem, o kojih su neki doživjeli prenamjenu, a drugi se bave istom djelatnošću. Bojama su označeni industrijski objekti koji se još koriste (plava) potom one koji se ne koriste (crvena) ,te na posljeticu objekte koji su prenamjenjeni (žuta).

SI 11. Razmještaj industrije u gradu Sisku (korišteno, prenamijenjeno, nekorišteno)

Izvor: Izradio autor

Industrijski objekti koji nisu promijenili namjenu danas, kao što je spomenuto u tekstu prije označeni su plavom bojom. Na karti su prikazani brojevima (6, 10, 16, 17, 18a,18b,21, 20,22). Pod brojem 6 u ulici Ferde Hefelera na karti je označena Gradska klaonica, koja predstavlja najstariji objekt u kojemu se kontinuirano obavlja ista djelatnost. Broj 10 predstavlja nekadašnji dio industrijskog kompleksa Mije Popovića tj. mlin. Mlin se nalazi u sastavu tvrtke nastale nakon II svjetskog rata Mlin i pekare. Broj 16 označava nekadašnju rafineriju nafte Shell današnjeg naziva Rafinerija nafte Sisak (Ulica Industrijska). Rafinerija je u početku bila u privatnom vlasništvu, i nakon II. svjetskog rata je nacionalizirana i nastavila s poslovanjem u sklopu Industrije nafte i maziva (INA). Ina je skupa sa rafinerijom nafte prodana Mađarskom Mol-u 2009. godine. Danas radi u manjem kapacitetu i očekuje se odluka o prenamjeni rafinerije nafte u rafineriju bio-goriva. Broj 17 označava Talionicu željeza u Capragu danas Željezaru Sisak, koja prema dostupnih informacijama posluje i danas ali u dalekom manjem opsegu nego u prošlim vremenima. Također vezano za područje na kojem se nalazi željazara dio je prenamjenjen u industrijsku zonu. Na broju 18a i 18b (Ulica Rimska) u nalaze se lučka postrojenja na rijeci Kupi koja su u prošlosti imala puno veći značaj nego danas. Postrojenje pod brojem 18b služi za putnički promet dok pod brojem 18a za teretni promet. Brojevi 20 i 21 označavaju dva željeznička kolodvora. Kolodvor pod brojem 21 (ulica Božidara Adžije 23) se nalazi u Capragu i kolodvor je koji ima isključivu industrijsku namjenu, dok kolodvor pod brojem 20 (Trg Republike 1) se koristi isključivo za putničku namjenu. Pored navedenih objekata koji se i danas koriste u industrijske svrhe prikazana su i naselja koja su izgrađena za potrebe industrijskih kompleksa, a to su naselje Drach (24 a) i naselje Eugena Kvaternika tzv. Pavelićevo naselje (br 24 b). Naselja se nalaze u Petrinjskoj ulici nisu mjenjala značajnije svoju fizionomiju i namjenu.

Industrijski objekti koji su nekorišteni i neprenamjenjeni označeni su sa crvenom bojom (1b,1c, 1e, 2a, 3,7,9,11,14,15,19, 23). Na broju 1 od a do e označene su nekadašnje ciglane tj mjesta na kojima se nekada radila opeka. Područja označena brojevima 1b, 1c, i 1e, su napuštena i srušena.

Na mjestu na kojemu je broj 2a, nekada se prvobitno nalazila Sisačka pivovara (Obala Ruđera Boškovića), koja je još u 19 stoljeću premještena. Danas se tu nalazi zgrada koja je početkom 20 stoljeća bila prvo skladište piva koje se radilo u zagrebačkoj pivovari, a kasnije je prenamjenjena u skladište za slad i led, a potom i u skladište piva. Zgrada je napuštena i danas propada i koristi se za vrijeme trajanja Sisačkih dana piva kada ju posjetitelji obilaze.

Neka od mogućih rješenja u svrhu prenamjene objekta danas u gradu Sisku ne postoje. Budući da je u danas u Republici Hrvatskoj ponovno trend osnivanja malih pivovara, a

pomenuti objekt je za ovu svrhu i građen, uz temeljitu obnovu ponovno bi se u njemu moglo proizvoditi Sisačko pivo. Pored toga što se može ponovno vratiti pivovarska djelatnost, zgrada bi se također mogla pretvoriti u muzej pivovarstva. Brojem 3 u ulici Žitna nekada se nalazio jedan od Žitnih magazina, koji su služili kao skladišta žita. Također pomenuta zgrada je napuštena i danas se nalazi u derutnom stanju i zahtijeva temeljitu obnovu kao i prenamjenu. Planovi za ovaj žitni magazin također ne postoje. Budući da se radi objektu velike kvadrature spomenuti prostor može se prenamjeniti u školski objekt. Na području označenom na karti sa brojem 7 u ulici Lađarska nekada se nalazila Tvornica obuće Kupa. Zgrada danas nije očuvana i srušena je u potpunosti. Brojem 9 označena je nekadašnja Pilana Drach u Capragu (ulica braće Bobetko). Pomenuta pilana je u potpunosti srušena i danas na tom području nema jasnih tragova postojanja pilane. Brojem 11 označen je kompleks nekadašnje Tvornice alkoholnih pića Petra Teslića, kasnije nazvan Segestica. Tvornica je tijekom vremena svog postojanja i djelovanja u nekoliko navrata mjenjala vlasničku strukturu i proizvodni asortiman. Nakon nekoliko prodaja godine 2018. je u potpunosti zatvorena i likvidirana. Proizvodni kompleks se danas nalazi u jako lošem stanju. Pomenuti kompleks budući da je do prije 3 godine služio kao proizvodni pogon alkoholnih proizvoda i destilata mogao bi se opet koristiti u istu svrhu, ali pod uvjetom da se riješi vlasnička struktura. Pod brojem 14 nekada se nalazila Tvornica Sumporne kiseline i galice (Ulica Mije Galdovačkog). Tvornica je predstavljala začetak kemijske industrije u gradu Sisku i tijekom vremena je kao i većina tvornica mjenjala svoju vlasničku strukturu. Nakon završetka II. drugog svjetskog rata tvornica je nacionalizirana i promjenila ime u Radonja koje je nosila sve do 1992. kada je preimenovana u Herbos, pod kojim je i zatvorena i likvidirana 2014. godine. Budući da su se u tvornici nekada proizvodila sredstva za zaštitu bilja, i da i danas na tržištu postoji potražnja za istim proizvodima tvornica i se mogla nakon prodaje i ulaganja u modernizaciju proizvodnih procesa ponovno reaktivirati. Brojem 15 označena je nekadašnja Tvornica tanina (Ulica Nikole Tesle). Prestala je s radom nakon raspada Austro- Ugarske monarhije i prestanka potražnje za taninom. Danas su sačuvani tek djelovi nekadašnje tvornice, na čijim temeljima se su sadašnje vlasti odlučile da osnuju industrijsku zonu. Na broju 19 nalazi se nekadašnja Gradska munjara (Mihanovićeve obala), koji je proizvodila istosmjernu električnu energiju. U funkciji se nalazila sve do 1947. kada je potrebe za električnom energijom nadomjestio veliki dalekovod. Zgrada se nalazi na istom mjestu i gdje danas, ali zapuštena i bez funkcije. Prostor se može prenamjeniti i nakon obnove gdje bi se mogao osnovati depadans Gradskog muzeja u Sisku u kojemu bi bile izložene postavke vezane za Tehnološku povijest Hrvatske i Svijeta.

Također jedan dio zgrade moguće je prenamjeniti u prostor za galeriju. Brojem 23 označena je Domobranska Vojarna (Lađarska ulica) .

Zgradu je projektirao arhitekt Colussi i izgrađena je 1891/92 godine. Služila je u vojne svrhe jer je Sisak u to vrijeme bio sjedište Domobranske pukovnije. Sve do danas služila je u vojne svrhe. Ministarstvo odbrane je zgradu poklonilo gradu Sisku koji u pomenutoj zgradi planira napraviti Centar izvrsnosti i kompetencije pri srednjoj Tehničkoj školi. Do realizacije prenamjene još uvijek nije došlo. Također pored prenamjene u obrazovne svrhe objekt bi se mogao prenamjeniti i u turističke svrhe kao hotel.

Industrijski objekti koji su prenamjenjeni na karti su označeni žutom bojom i nalaze se pod brojevima (1a,1d,2b,4,5,8,12,13). Objekti označeni pod brojevima 1a (ulica Ferde Hefelera) i 1d (ulica Ljudevita Gaja) predstavljaju prenamjenjene prostore na kojima su se nekada nalazile ciglarske jame. Jama danas više nema i većina ih je zatrpana. U ulici Ferde Hefelera danas se nalaze Autopraonica i Mjenjačnica dok na području pod brojem 1d u ulici Ljudevita Gaja danas se nalazi Gradska tržnica. Broj 2b označava Sisačku pivovaru odnosno pivovaru koja je preseljena s područja koje je označeno s brojem 2 a. U ulici Josipa Jurja Strossmayera na kojem se nakon preseljenja nalazila pivovara danas ne postoji zgrada niti se može raspoznati da je tu nekada bila. Danas se tu nalazi Gradsko klizalište. Na području označenom s brojem 4 (Rimska ulica) nalazi se Holanska kuća. U prošlosti je postojala na istome mjestu zgrada s istim nazivom. Kada je naparavljena imala je svrhu trgovine, dok je gornji dio kuće služio kao skladište. Nazvana je Holandska po svom prepoznatljivom izgledu. Nakon što je godine 2019. renovirana dobila je novu namjenu. U njoj se danas nalazi kuća industrijske baštine. Pod brojem 5 označena je nekadašnja tvornica finih koža Siscia (Ulica Marijana Cvetkovića). Na tom mjestu u zgradi u kojoj je bila tvornica danas se nalazi srednja Obrtničko-industrijska škola. Brojem 8 označena je nekadašnja Tvornica šešira (ulica Galdovačka), na kojoj se nalazi danas postrojenje za remont riječnih brodova koje i danas u funkciji. Broj 12 označava bivšu Staklanu (ulica Nikole Tesle), danas je prenamjenjena u skladišni prostor. Na broju 13 nalazilo se nekadašnje Jodno lječilište kojega je osnovao Petar Teslić (ulica Nikole Tesle) je nakon II. svjetskog rata prenamjenjeno u Kliniku za kožne bolesti.

10. Potencijali za revitalizaciju industrijske baštine

Budući da je grad Sisak područje koje je bogato ostacima industrijske baštine i potencijali za razvoj iste su veliki. Međutim svi objekti koji su bili dijelom bogate industrijske prošlosti grada Siska danas se nažalost ne mogu revitalizirati i prenamijeniti. Kao što se može vidjeti neki su srušeni do temelja i na tim mjestima se danas nalaze drugi objekti ili zelene površine. Nažalost potencijali tih objekata još nisu prepoznati od strane gradskih vlasti, te dodatno propadaju iako su potencijali veliki u pogledu razvoja industrijske baštine. Prema istraživanju koje je provedeno na terenu zasigurno objekti koji imaju najviše mogućnosti za prenamjenu su Domobranska vojarna, Gradska munjara, zgrada Sisačke pivovare te Jodno lječilište .

Zgrada vojarnje zbog svoje impozantne kvadrature bi se mogla prenamijeniti u školski objekt ili kao hotelski objekt. Planovi za prenamjenu zgrade u obrazovne svrhe postoje, dok u turističke svrhe još i ne postoje. Upravo nedostatak visoko kategoriziranih smještajnih objekata, dovodi do rješenja o prenamjeni ovoga objekta impozantne arhitekture. Sama cijena prenamjene u školski objekt je velika i država od ove prenamjene ne bi imala financijskih dobiti, osim što bi se tu mogli školovati potrebni kadrovi iz tehničke struke. Budući da postoje i drugi napušteni objekti oni bi se mogli prilagoditi u obrazovne svrhe. Postojeća vojarna bi se mogla prodati privatnom investitoru koji bi ulagao svoj novac u obnovu i prenamjenu objekta. Država bi tu imala višestruke financijske koristi. U koliko prodaja nije rješenje ulagača se može naći i kroz model Javno-privatnog partnerstva gdje bi grad uložio objekt i zemljište, a potencijalni investitor novac

Sl 12. Domobranska vojarna-sadašnje stanje

Izvor:fotografija autora, slikano 10.3.2020.

Sljedeći objekt koji bi se potencijalno mogao razviti i prenamijeniti je objekt Gradske munjare. Gradska munjara je kao objekt za proizvodnju električne energije služila sve do 1947. godine. Nakon što je prestala proizvodnja električne energije postojeći objekt je izgubio svoju prvotnu namjenu. Od perioda kada je napušten objekt ne postoje planovi za njegovu revitalizaciju. Budući da sam objekt munjare nije velike kvadrature bilo bi idealno da se prenamjeni u muzej, u ovom slučaju kao depadans Gradskog muzeja u Sisku, gdje bi se sisčani kao i ostali posjetitelji mogli upoznati s najznačajnijim tehničkim dostignućima tijekom prošlosti. Također i kod realizacije ove ideje postojao bi problem financiranja jer se radi o zahtjevnoj prenamjeni objekta. Prijedlog bi bio da se i on kao i prethodni financira sredstvima Europske unije. Projekt prenamjene gradske munjare bio bi održiv projekt i kao takav značajan potencijal za razvoj turizma grada i privlačenje većeg broja posjetitelja.

Sl 13. Gradska munjara sadašnje stanje

Izvor:URL 11

Treći objekt koji je predložen za prenamjenu u nove svrhe bila bi zgrada Sisačke pivovare tj. Zgrada u kojoj se prvotno nalazila pivovara. Zgrada je početku služila kao pivovara, ali se zbog proširenja proizvodnje pivovara preselila u drugo područje kvart Ziebl. Nažalost na tom području se više ne nalazi zgrada te je mjesto prenamjenjeno u gradsko klizalište. Od 1915. pomenuti objekt je služio kao tvornica leda i slada, a kasnije je prenamjenjen u skladište. Predstavlja najstariji sačuvani idustrijski objekt u gradu i kao takav ima veliki potencijal. Danas isključivo služi za posjete u sklopu Dana piva, gdje se posjetitelji upoznaju o tradiciji pivovarstva u gradu. Objekt se nalazi u dosta lošem stanju. Ideje za njegovu prenamjenu su razne od vraćanja u prvotnu namjenu kao tvornica piva do prenamjene u muzej Pivovarstva. Budući da u Republici Hrvatskoj ne postoji sličan muzej bilo bi dobro da se ideja o razvoju

prvog takvog muzeja ostvari. Realizacijom projekta mogao bi se i razvoj turizma dodatno potaknuti. U sklopu muzeja bile bi organizirane ture gdje bi se posjetitelji upoznavali najprije sa tradicijom pivovarstva u Republici Hrvatskoj i u Sisku, a potom i sa samim procesom proizvodnje piva. Također mogli bi se u sklopu Dana piva organizirati i tečajevi pivovarstva. Trenutačno u Republici Hrvatskoj je razvijena pivovarska industrija i da se u blizini nalaze velike pivovare u Karlovcu i u Zagrebu, teško da bi ideja o vraćanju prvotne namjere za proizvodnju piva mogla biti profitabilnija za razliku od prenamjene u muzej pivovarstva.

Sl 14. Unutrašnjost pivovare- sadašnje stanje

Izvor: fotografija autora (slikano 12.9.2020.)

Zgrada Jodnog lječilišta je i danas u funkciji i u njoj se nalazi Klinika za kožne bolesti. U vrijeme kad je osnovana služila je kao jodno lječilište budući da je nastala na temelju otkrivenoga izvora visoko jodirane vode. Visoko jodirana voda nalazi primjenu u liječenju raznih bolesti. Termomineralna voda zbog povišenog sadržaja joda spada među rjeđe vode u svijetu. Na mjestu pomenutog objekta gdje se nalazi klinika za kožne bolesti nekada se nalazilo lječilište koje je bilo popularno 30.-tih i 40.-tih godina 20. stoljeća. Također voda se buteljirala i izvozila. Nažalost izvor jodne vode je zatrpan i kao takav neuporabljiv. Potrebna su velika ulaganja u pokretanje jodnog lječilišta, ali ulaganje u ponovnu uspostavu lječilišta donijela bi dugoročne dobiti za razvoj zdravstvenog turizma.

11. Holandska kuća- kao pozitivan primjer valorizacije industrijske baštine

Projekt izgradnje kuće industrijske baštine osmislila je skupina stručnjaka iz područja očuvanja industrijske baštine. Projekt je realiziran uz pomoć fondova Europske unije i uz pomoć grada Siska. Jedan od dionika projekta bila je i sisačka razvoja agencija Sisak projekti d.o.o. koja je pružila stručnu pomoć pri izradi projektne prijave. Zgrada Holandska kuća se nalazi pod zaštitom države kao zaštićeno kulturno dobro te je bio poseban izazov obnoviti ju, a pri tome ne narušiti njen izvorni izgled. Svrha izgradnje centra je pomoć pri upravljanju industrijskom baštinom grada Siska. Projekt su podržale i druge institucije u gradu Sisku kao što su: Gradski muzej, Gradska galerija Striegl, Javna ustanova lučka uprava, i Turistička zajednica grada Siska. Budući da je zgradu trebalo obnoviti u izvornom obliku projekt je zahtijevao velika financijska ulaganja. Sam grad kao ni gradske institucije nisu mogle same financirati ovaj projekt i bilo je potrebno naći i druge izvore za financiranje ovog kompleksnog projekta. Projekt je financirao Europski fond za regionalni razvoj sa iznosom od 29.282.809,15 milijuna kuna, od kojih je nepovratnih 19.986.436,54 kn. Sa izgradnjom i realizacijom projekta započelo se 1. rujna 2016. godine. Kao što je u radu navedeno u prethodnim poglavljima Holandska kuća je predstavljala nekada trgovinu sa žitnim skladištem koja je i zgrađena 1860. godine. Danas je funkcija zgrade info centar industrijske baštine i kao takva predstavlja jedinstven primjer prenamjene objekata kako u Republici Hrvatskoj tako i u Europi. (Hoku 2020.)

Kuća se nalazi na 6 etaža od kojih svaka ima svoju funkciju. U prizemlju se nalazi stalni postav izložbe industrijske baštine, a u podrumskom dijelu se nalazi mala multi funkcionalna dvorana za održavanje različitih skupova. Također u prizemnom dijelu se periodično održavaju izložbe koje pokrivaju oblast industrijske baštine. U potkrovlju zgrade nalazi se stalni postav gdje su izloženi gramofoni i različiti drugi uređaji za reprodukciju zvuka u vlasništvu kolekcionala Veljka Krakera. Također u kući je smještena i galerija nazvana po nekadašnjem sisačkom Slikaru Slavi Strieglu (9.9.1919.- 24.2.2014.). Poseban način interpretacije kroz multimedijalne sadržaje predstavlja dodatno zanimanje posjetitelja. Jednostavno kroz par klikova na velikom panou može se ukratko upoznati sa industrijskom baštinom grada Siska. Svrha samog projekta je kako očuvanje izvornosti same zgrade kao i obrazovna funkcija. Realizacija samog završetka projekta nije prestala sa izgradnjom projekta i puštanjem u funkciju nego je kako su rekli u centru „Život centra tek započinje“. Veliki dio postavke čine i donacije građana Siska koji su u kući pronašli mjesto gdje mogu ostaviti predmete iz prošlosti za koje ih vežu različite uspomene. Također u sklopu kuće nalazi se i mali prodajni prostor gdje

se pojedini proizvodi mogu kupiti kao što su različite brošure i knjige o industriji kao i različiti suveniri s motivom grada Siska i Holandske kuće. Šetnju kroz Holandsku kuću vodi njen domaćin koji je po struci magistar tehničkih znanosti i kao takav može najbolje prezentirati proizvode koji su izloženi s tehničke strane struke. (HOKU 2020.)

Sl 15. Holandska kuća

Izvor: fotografija autora (12.9.2020.)

12. Kulturne manifestacije kao element valorizacije industrijske baštine

U gradu Sisku održavaju se mnogobrojne manifestacije od kojih određene predstavljaju važnost za industrijsku baštinu. Najznačajnije manifestacije koje u sebi uključuju industrijsku baštinu su: Dani industrijske baštine u organizaciji Muzeja Sisak i Festival piva Sisak koje se organiziraju u mjesecu rujnu i Festival željezara koji se održava u mjesecu studenom.

12.1. Dani industrijske baštine Sisak i festival piva

Svake godine u mjesecu rujnu Gradski muzej Sisak organizira Dane industrijske baštine. U sklopu dana se održavaju različite izložbe prije svega izložbe starih predmeta koji su otkupljeni ili donirani od strane pojedinaca ili institucija. U sklopu dana baštine, ali i dijelom kao zasebna manifestacija se održava i Festival piva, na kojemu izlagači iz Siska, ali i svih drugih gradova u Republici Hrvatskoj prezentiraju svoje craft pive. Organizatori festivala piva organiziraju svake godine rutu sisačkih pivovara od stare pivovare do nove pivovare. U sklopu manifestacije posjetitelji posjećuju i objekt u kojemu se nekada nalazila prva pivovara u Sisku, koja predstavlja najstariji industrijski objekt u gradu. U sklopu dana se nalazi u ponudi vožnja brodicom po rijeci Kupi koja kreće s mjesta Mali kaptol (preko puta Holandske kuće) i završava se pred ulazom u Stari grad. Također pored izložbi predmeta umjetnici izlažu i umjetničke fotografije u sklopu dana s tematikom industrijske baštine. U sklopu manifestacije u suradnji sa TZ grada Siska se organizira i Biciklijada koja je duga 20 kilometara i u sklopu koje sudionici obilaze: Gradsku munjaru, Staru i Novu pivovaru, Domobransku vojarnu, Upravnu zgradu Shella, radničko naselje Željezare sisak sa Parkom skulptura, Visoke peći unutar željezare. Događaj ima u cilju kroz aktivnost vožnje biciklom upoznati grad sa bogatom industrijskom baštinom. Dio manifestacije su i edukativne radionice koje se organiziraju za djecu mlađih uzrasta pred školskog i školskog, koji se naziva Dobra industrija gdje se upoznaju s važnosti očuvanja industrijske baštine

12.2. Festival Željezara

Festival željezara je višednevni festival u sklopu kojega posjetitelji mogu vidjeti izložbe skulptura potaknute industrijom kao temeljnim motivom koje se održavaju u nekadašnjim pogonima željezare. Također umjetnici tijekom festivala izvode i različite performanse odnosno akcije u urbanim dijelovima grada kao i u industrijskoj zoni u sklopu Željezare Sisak. Festival ima za cilj educirati posjetitelje o važnosti očuvanja industrije. Tako se svake godine predstavljaju različiti umjetnici iz svih dijelova Republike Hrvatske tako i zemalja nastalih na tlu bivše Jugoslavije. Na festivalu se prikazivaju i filmovi s industrijskom tematikom. Pored prikazivanja filmova održava se i večer poezije koja je inspirirana industrijom. Nagrada koja se dodjeljuje najboljim piscima poezije poznatija je pod nazivom: Književna nagrada željezare Sisak. Želja organizatora festivala je da kroz festival Željezaru učine proizvodnim pogonom. Željezara ne mora biti samo simbol industrije nego može poslužiti i kao mjesto inspiracije i kreativnosti. Organizatori festivala su lokalne udruge kao što su: Pressing – Centar za istraživanje i razvoj medija, u partnerstvu s udrugama Žedno uho d.o.o i Kordinacija udruga mladih Sisak uz potporu civilnih inicijativa iz Siska, Zagreba i drugih dijelova Hrvatske.

Sl 15. Festival željezara službeni plakat

Izvor: URL 13.

13. Turizam u gradu Sisku temeljen na razvoju industrijske baštine – SWOT analiza

Tab. 3. SWOT analiza potencijala razvoja turizma u gradu Sisku

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> -izuzetan potencijal za razvoj turizma -blizina glavnog grada kao emitivnog centra - dobra povezanost sa glavnim gradom - izlazak na plovne rijeke -cijene smještaja jeftine u odnosu na druge gradove - bogata resursna osnova za razvoj turizma 	<ul style="list-style-type: none"> -loša cestovna prometna infrastruktura -nedostatak školovanog kadra iz oblasti turizma - loša reputacija grada Siska (kao zagađenog grada) -visoki troškovi obnove industrijske baštine - loša promidžba -plovnost rijeka samo u jednom dijelu godine
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> -povećani interes turista za posjećivanjem mjesta s bogatom industrijskom baštinom - povezivanje s drugim gradovima bogatim industrijskom baštinom (npr Rijeka, Zagreb) -povećanje kupovne moći stanovništva - turisti više platežne moći 	<ul style="list-style-type: none"> -globalne pandemije virusa -Terorizam -Elementarne nepogode (potresi, poplave) -Slaba zainteresiranost lokalne samouprave za razvoj turizma

Izvor:Izradio autor

Grad Sisak je kao što je napisano u radu područje od davnina orjentirano ka razvoju industrije. Budući da je određeni dio objekata danas napušten i ne služi svrsi za koju je napravljen tu se vidi mogućnost prenamjene u turističke i u druge svrhe. Blizina glavnog grada Republike Hrvatske je jedna od većih prednosti grada Siska, jer grad Zagreb zadnjih godina spada u gradove koji bilježe veliki broj turističkih dolazaka. Turisti iz Zagreba odlaze na druge destinacije diljem države, a dio njih bi mogao posjetiti Sisak i tu se zadržati. Sa glavnim gradom Sisak je povezan sa željeznicom sa čak 16 polazaka dnevno iz Zagreba za Sisak i obrnuto. Potom slijedi putna infrastruktura koja nije u baš dobrom stanju, ali je za sada najbrži način povezivanja između ova dva grada. Još jedna od snaga za razvoj je izlazak na plovne rijeke Kupu i Savu. Budući da Sava protječe kroz 4 države i da je plovna od grada Siska uz ulaganja u riječnu infrastrukturu određeni broj turista može doći riječnim kruzerima koji su popularnih posljednjih godina.

Bogata resursna osnova kao što je istaknuto je broj objekata industrijske baštine, također muzeji u gradu koji se nalaze, galerije. Također i blizina Parka prirode Lonjsko polje je jedna od velikih snaga razvoja turizma.

Nažalost cestovna prometna infrastruktura je jedan od problema i slabosti budućeg intezivnijeg razvoja turizma na ovom području. Osnovni nedostatak je nepovezanost autocestom u punom profilu prema gradu Zagrebu. Autocesta je završena samo do Lekenika dok dalje prema gradu još uvijek nije završena. Druga slabost je slab udio obrazovanog kadra iz oblasti turizma. Godinama Sisak je ulagao u obrazovanje učenika sekundarnih zanimanja jer je izuzetno bila razvijena industrija. S dolaskom novog doba i smanjenim udjelom sekundarnog sektora u daljnjem razvoju grada dolazi do početaka razvoja turizma. Adekvatnoga školovanoga kadra u gradu Sisku trenutačno nema mnogo i mali je broj ljudi koji su školovani za tercijarna zanimanja (ugostiteljstvo i turizam). Bitan dio je i reputacija grada kao grada metalne i kemijske industrije. Ove dvije industrije su i ujedno najveći zagađivači zraka. U vremenima kada su tvornice Željezara Sisak, Kemijska industrija Herbos i Rafinerija nafte radile u punom kapacitetu grad je bio na prvom mjestu prema zagađenosti. Danas iako su mnoga od industrijskih postrojenja zatvorena ili posluju u manjem obliku grad još nosi epitet zagađenog grada. Većina zgrada potencijalnih za razvoj industrijske baštine kao resursa za turizam su u dosta lošem stanju i potrebni su veliki novci kao bi se one obnovile i privele razvojnoj funkciji. Nažalost grad sam kao i Županija ta sredstva nemaju kako bi obnovili objekte. Budući da na prostoru grada postoje objekti koji mogu pomoći razvoju turizma kao i mjesta koja turisti već sada posjećuju u manjoj mjeri, daljnji razvoj i povećanje broja posjetitelja koči loša promidžba. Grad Sisak kao i Turistička zajednica ulažu male novčane iznose u turističku promociju. Grad koji izlazi na 4 rijeke (Sava, Kupa, Odra, Lonja) od kojih su dvije plovne, a među njima rijeka Sava koja je plovna od Siska do ušća u Dunav u Beogradu, je plovna samo u određenom dijelu godine kada su visoki vodostaji. U periodu kada su niski vodostaji srpnju, kolovožu i rujnu rijeka je plovna ali ne za sva plovila. Potrebno je produbiti korito ne samo u Sisku već i u drugim gradovima nizvodno uz rijeku Savu.

U svijetu je posljednjih 10.-ak godina izražen porast interesiranja od strane turista za posjećivanje nekadašnjih industrijskih mjesta. Posebice vidimo po nekada jakim industrijskim mjestima kao što je npr. Rhur gdje je veliki broj nekadašnjih industrijskih kompleksa prenamjenjen. Također i kod nas posljednjih godina primjetna su ulaganja u revitalizaciju industrijskih objekata naročito u Rijeci gdje je nekadašnja tvornica Torpedo prenamjena u turističke svrhe gdje se nude organizirani turistički obilasci objekata koji su pripadali nekadašnjoj tvornici.

Također u gradu Sisku godine 2019. otvorena je Holandska kuća kao centar industrijske baštine, također prenamjenjeni objekt. Sve to dovodi do povećanog interesiranja turista da posjete određeno mjesto, a sam grad Sisak ima perspektivu razvoja ovog vida turizma. Osobito je važno povezivanje s drugim gradovima bogatim industrijskom baštinom kao što su Rijeka i Zagreb. Može se napraviti jedinstveni turistički proizvod pod nazivom „Putevima industrijske baštine Hrvatske“, gdje bi se u ponudu stavila ova tri grada. Povećani dolazak broja turista u grad bilo kao jedno dnevnih izletnika ili kao turista s dužim boravkom s uvođenjem novih sadržaja daje mogućnost povećane potrošnje istih. S povećanom potrošnjom dio sredstava kroz poreze ostaje i gradu, a i stanovnicima čime se postiže povećanje kupovne moći kao i mogućnosti za ulaganja u turističku infrastrukturu.

Što se tiče prijetnji za razvoj turizma pa tako i turizma motiviranoga industrijskom baštinom prijetnje su iste. U prvom redu u skladu sa trenutnim stanjem prva prijetnja su globalne pandemije virusa. Danas je pandemija virusa SARS-COV-2, zaustavila turističke aktivnosti. Globalna pandemija nije zaobišla niti jednu državu u Svijetu, a posljedice će biti dugoročne. Mnoge turističke destinacije će teško povratiti brojke koje su imale prije pandemije. S prestankom pandemije koja će uslijediti uskoro, turistički sektor će se početi oporavljati, a turisti vraćati u stare destinacije i početi će otkrivati neke nove. Jedna od prijetnji poslije pandemije virusa je i terorizam. Terorizam je pojava na koju niti jedna zemlja nije imuna tako niti Republika Hrvatska. Na svu sreću na području Republike Hrvatske nije bilo terorističkih napada. Potencijalno terorizam uništava turizam, jer jednom ako se desi neki teroristički napad na nekoj destinaciji, tu se teško vraćaju turisti. Treća potencijalna prijetnja turizmu kako u svijetu tako i na lokalnim sredinama su svakako elementarne nepogode. Posljednjih dana prosinca 2020. u Republici Hrvatskoj dogodio se razoran potres koji je najviše pogodio gradove Petrinju, Glinu i Sisak. Najviše štete nastalo je na stambenih objektima, a dio štete osjetili su i objekti industrijske baštine. U Gradu Sisku stradala je Tvornica alkohola Segestica gdje je srušen dimnjak. Potencijalno posljedice potresa će nažalost utjecati i na industrijsku baštinu kao jedan od temelja razvoja turizma grada Siska. Na poslijetku jedna od također značajnijih prijetnji razvoju turizma je i nezainteresiranost lokalnih uprava i samouprava za razvoj turizma. U velikoj mjeri problem su nestručni kadrovi koji rade u istima i ne prepoznaju značaj određenih bivših industrijskih područja za razvoj turizma.

14. ZAKLJUČAK

Hipoteza br. 1: *Jesu li teška i kemijska industrija još uvijek glavni faktor ekonomskog razvoja grada Siska ?* je potvrđena. Kemijska i teška industrija su razvijane sredinom 20. stoljeća i sve do kraja istoga su činile okosnicu gospodarskoga razvoja grada. Zapošljavale su gotovo polovicu svih radnika u gradu. Također pored toga što su činile okosnicu razvoja grada imale su značajan udjel i u razvoju tadašnje Socijalističke Hrvatske. No početkom 90-tih godina, dolazi do raspada bivše Jugoslavije i do Domovinskoga rata, u kojemu su industrijska postrojenja pretrpjela značajna oštećenja. Također pored rata veliku štetu načinila je i loša pretvorba i privatizacija. Postrojenja su ostala gdje jesu no postavlja se pitanje što s njima učiniti ? U današnjem vremenu turizam umjesto teške industrije čini okosnicu gospodarskog razvoja države, te se natoji djelom pomenute tvornice prenamjeniti u turističke svrhe.

Hipoteza br. 2: *Da li je većina industrijskih postrojenja prenamjenjena u druge svrhe ?* je potvrđena. Većina starih industrijskih postrojenja se nalazi u samome središtu grada Siska. Određeni broj objekata je trajno uništen , a zemljišta na kojemu su se nalazila su prenamjenjena. Mali broj objekata je nastavio svoj razvoj kroz industriju, dok je najmanji broj objekata prenamjenjen u turističke i druge svrhe. Što se tiče turizma prenamjenjena je samo Holandska kuća kao centar industrijske baštine dok su ostali prenamjeni objekti u većini slučajeva prenamjenjeni u druge gospodarske djelatnosti ili kao objekti za školstvo. Nedostatak planova za nepremanjenje objekte uvelike doprinosi lošem gospodarskom stanju u gradu.

Hipoteza br. 3: *Da li jačanje uloge turističke zajednice zajedno sa razvojem turizma na bazi industrijske baštine će biti jedan od faktora budućeg ekonomskog razvoja grada ?* nije potvrđena. Samo jačanje turističke zajednice kroz razvoj turističke ponude je uvjetovan brojnim čimbenicima. Potrebna su brojna financijska ulaganja u turističku infrastrukturu koja nisu realizirana do sada. Nedostatak financijskih sredstava kao i izvora financiranja je ključan. Također veliki problem su i prirodne nepogode koje su pogodile grad Sisak to jeste posljednji potres koji je značajno oštetio niz gospodarskih i stambenih objekata u gradu. Uništene su tvornice koje bi mogle biti prenamjenjene u turističke svrhe kaon pr. Tvornica alkoholnih pića Petra Teslića današnja Segestica. Potome značajna oštećenja je pretrpjela i Holandska kuća. Finacijska sredstva u narednim godinama koja dolaze od strane Republike Hrvatske i Europske unije biti će usmjerena u obnovu infrastrukture u gradu Sisku, ne nažalost u turistički razvoj.

LITERATURA

- Braičić, Z. (2005.): Sisak – grad uspona i padova, Meridijani, 99, Samobor
- Braičić Z. – Lončar J. (2012.): Međuovisnost industrijalizacije i nekih oblika socijalne mobilnosti stanovništva u sisačkom i petrinjskom kraju, Izvorni znanstveni rad, 227. – 231.
- Braičić Z. (2011.): Industrijske tvrtke u prostorno ekonomskoj strukturi Banovine (Banije), Pregledni rad, 150.- 178.
- Crkvenčić, I. (1974.): Geografija SR Hrvatske, Školska knjiga, Zagreb
- Feletar D. (1978.): Šest desetljeća OOUR-a „Segestica Sisak“, Sisak
- Generalni urbanistički plan grada Siska, 2002.
- Horvat B. (1955): Industrija nafte u Jugoslaviji; Razvoj jedne industrije, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb
- Kolar – Dimitrijević (2005.): Prilog gospodarskoj povijesti Siska između dva svjetska rata, Državni arhiv u Sisku, Sisak
- Kolar- Dimitrijević, (1994.): Društveni i ekonomski razvoj Siska 1919.- 1941, Zavod za hrvatsku povijest, Vol 27, 271. - 288, Zagreb
- Maroević I. (1998.): Sisak – grad i graditeljstvo, Dom kulture Kristalna kocka vedrine, Sisak
- Maroević I. (2001.): Muzealizacija industrijske baštine kao kulturni resurs, Zbornik prvog hrvatskog simpozija o industrijskom naslijeđu „Grad za 21. stoljeće“ 75.- 87, Karlovac
- Miletić- Čakširan, (2012.): Zaštita industrijske baštine grada Siska na primjerima Tvorničkog kompleksa Segestice, Zgrade Munjare i Starog Mosta, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 35, 143.-155, Sisak
- Skupina autora,Atlas Hrvatske, (2003.): Mozaik Knjiga, Zagreb
- Slukan – Altić, M. (2003.): Povijesni atlas gradova, II. svezak; Sisak, Zagreb

Izvori:

- URL 1. Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (18.12.2020)
- URL 2. Županijski zavod za prostorno uređenje Sisačko moslavačke županije, <https://www.zpusmz.hr/> (19.12.2020)
- URL 3. Županijski zavod za prostorno uređenje Sisačko moslavačke županije, <https://www.zpusmz.hr/> (19.12.2020)
- URL 4. Turistička zajednica grada Siska, <http://tzg-sisak.hr/>, (20.12.2020.)
- URL 5. Hrvatska Tehnička enciklopedija, <https://tehnika.lzmk.hr/segestica/> (20.12.2020)
- URL 6. Vijest iz SMŽ , www.facebook.com/smz.vijesti.com (20.12.2020.)
- URL 7. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67677> (20.12.2020.)
- URL 8. Grad Sisak, <https://sisak.hr/> (23.12.2020.)
- URL 9. Državni arhiv u Sisku, <https://www.dask.hr/> (23.12.2020.)
- URL 10. Državni arhiv u Sisku, <https://www.dask.hr/> (23.12.2020.)
- URL 11. Hrčak-Srce, <https://hrcak.srce.hr/> (27.12.2020.)
- URL 12. Holandska kuća, <http://www.hoku.hr/>
- URL 13. Festival željezara, <https://hr-hr.facebook.com/festivalzeljezara>
- URL 14. Festival željezara, <https://www.culturenet.hr/>

POPIS SLIKA I TABLICA

SL.1. Geografsko prometni smještaj grada Siska

SL.2 . Regulacijski plan Ivana Fistrovića

SL.3. Regulacijski plan Lavoslava Hanzlowskog

SL.4. Sisačka pivovara u naselju Ziebl

SL.5. Tvornica alkohola i špirita Petra Teslića

SL.6. Zgrada Jodnog lječilišta,

SL.7. Unutrašnjost željezare Sisak sredinom 20. stoljeća

SL 8. Stari most u Sisku

SL 9. Gradska munjara sredinom 1930.-tih

SL.10. Domobranska vojarna početkom 20. stoljeća

SL 11. Razmještaj industrije u Sisku (korišteno, nekorisšteno, prenamjenjeno)

SL12. Domobranska vojarna sadašnje stanje

SL 13. Gradska munjara sadašnje stanje

SL 14. Stara Sisačka pivovara sadašnje stanje

SL 15. Holandska kuća

SL 16. Festival željezara službeni plakat

POPIS TABLICA

Tablica 1: Kretanje broja stanovnika od 1857. – 2011.

Tablica 2: Nove industrijske zone

Tablica 3: SWOT analiza potencijala razvoja turizma u gradu Sisku